

WWF

RAPPORT

Skola på hållbar väg

– skolors arbete inom hållbar utveckling

SKOLA PÅ HÅLLBAR VÄG

Redaktionsgrupp: WWF, Susie Broquist-Lundegård
(Södertälje naturskola), Nina Wolf (Ekocentrum), Erika Åberg
(Naturskolan i Umeå), Gittan Matsson (Falukommun).

För mer information kontakta:

germund.sellgren@wwf.se

gitte.jutvik@wwf.se

Foto: Germund Sellgren

WWF (sid 4), WWF-Canon / Simon Rawles (sid 7),
iStockphoto (sid 8), IBL (sid 14–15), Anna Wiesner (sid 22),
Mandy Godbehear (sid 34–35), Kerstin Carlsson (sid 40),
Per Edberg (sid 60), Ola Jennersten (sid 73), Brian J. Skerry
/ National Geographic Stock / WWF (sid 80), iStockphoto
(baksida)

Design: ODELIUS #99650

Tryckeri: Modintryckoffset AB

Tryckår: 2010

INNEHÅLL

Att greppa hela skolan	4
Utvecklingsarbete som inspirerar	6
Skolans roll inom hållbar utveckling	9
Presentation av modellskolor	14
Utvecklingsområden	28
Självvärdering	33
Exempel på modellskolors utvecklingsarbete	37
Varje människas rätt till ett värdigt liv	57
En sammanfattning i tre fält	61
Produkt och process – parallella spår framåt	76
Några exempel på den hållbara vägen	78
Är vi framme nu...?	80

ATT GREPPA HELA SKOLAN

När du äter en bit blåbärspaj, skänk humlor och bin en tacksamhetens tanke. Det är dessa insekter som i maj månad besöker blåbärsblommorna i våra skogar och sprider deras pollen. Under några dagar hinner ett bi att besöka 50 000 blåbärsblommor, en arbetsinsats som forskare har värderat till 500 kronor.

Vi människor får en mängd liknande gratistjänster från naturen. Pollinering är en, vattenrening, syreproduktion och estetiska upplevelser är andra. Men dessa så kallade ekosystemtjänster är hotade av bland annat klimatförändringarna och vår konsumtion av varor. Vi gör avtryck, så kallade ekologiska fotavtryck, som i västvärlden är alldeles för stora. I Sverige lever vi som om vi har tillgång till nästan tre planeter. Det är en ödesfråga att snabbt minska våra ekologiska fotavtryck och därmed vår resursförbrukning.

Skolan har i detta sammanhang en fantastiskt viktig uppgift att utveckla kunskaper om hur vi lever och vilka utmaningar som väntar oss och hur man som individ och kollektiv kan leva och påverka för ett gott liv för alla inom ramen för en planet. Det handlar om att stärka barns och ungdomars handlingskompetens så att de kan möta livet med framtidstro och en övertygelse om att dagens och kommande utmaningar går att lösa.

Det är mot denna bakgrund Världsnaturfonden WWF, under tre år har samarbetat med 10 skolor i Sverige under benämningen En skola på hållbar väg. Dessa skolor är levande och verkliga exempel på hur man kan utveckla värdegrund, ledning och undervisning och allt som omger skolan i form av skolfastighet, skolgård, närmiljö med mera under ett paraply. Låt oss kalla det för att de greppar hela skolan.

Världsnaturfonden WWF

Håkan Wirtén
Generalsekreterare

*Under tre år har Världsnaturfonden
WWF samarbetat med 10 skolor i Sverige
under benämningen En hållbar skola.*

UTVECKLINGSARBETE SOM INSPIRERAR

WWFs medarbetare Gunilla Elsässer berättar om ett projekt i Afrika: Jag befinner mig vid Victoriasjön i Östafrika. Tillsammans med min tanzanianska kollega diskuterar vi och utformar ett utbildningsprogram för Victoriasjöns avrinningsområde.

Vi kommer fram till att vi inte kan greppa hela det gigantiska avrinningsområdet med 27 miljoner innevånare utan vi måste börja i några avgränsade områden som får tjäna som inspirerande modellområden.

I varje område utvecklar vi samarbete med ett antal utvalda skolor, byar och lärarhögskolor. Utmaningarna är stora: skogarna har försvunnit med 70 procent, fiskarterna i sjön med 80 procent. Det råder utbredd fattigdom och spridning av HIV/Aids. Listan kan göras lång. I skolorna har många lärare snabbutbildats, klasstorlekar på 80–100 barn är vanliga, man har stor brist på material och det serveras ingen lunch till barnen som ofta har vandrat mycket långt till skolan. Katederundervisning och förmedlingspedagogik är förhärskande. Hur rustar man skolan att greppa utbildning för hållbar utveckling här? Vi satte igång med fortbildning av all personal på respektive skola, även om det tog tid innan det kom till stånd. Resultaten av vårt utbildningsprogram är enastående, lärarna har förändrat sin pedagogik, skolorna har förvandlats från barmark till gröna oaser där teori och praktik varvas kring hållbart nyttjande av naturresurserna, en kunskap eleverna tar med sig hem och ut i samhället. Eleverna har inte bara blivit mer motiverade och kompetenta att agera för en mer hållbar framtid utan har även överlag förbättrat sina skolresultat. Vad kan vi i Sverige lära av Östafrika och vice versa?

Sverige har goda förutsättningar

Här hemma i Sverige ser vi skolor som på ett fantastiskt sätt arbetar med Lärande för hållbar utveckling (LHU). Men det har långt ifrån fått ett brett genomslag. Ändå är våra förutsättningar så goda. Vi har fantastiskt duktiga pedagoger, på skolorna finns arbetslag som underlättar ett tvärvetenskapligt arbetssätt, vi har mer forskning inom LHU än något annat land och så vidare. Internationellt sett har Sverige dessutom kommit mycket långt inom LHU. Ändå borde vi ha kommit längre!

Mot det hållbara samhället

Hur bidrar man till en mer hållbar samhällsförändring? Det finns förstås inga bra och enkla recept på detta och tur är väl det. Vissa teorier och undersökningar visar dock att nya sätt att tänka eller agera kan spridas genom innovationer och innovationer som finns i framkant av utvecklingen. Efter dessa följer olika grupperingar av majoriteten som anammar innovationer mer eller mindre snabbt. I bakkant finns de som inte gärna förändrar sig utan mest styrs av lagar och regleringar. Verkligheten är naturligtvis inte så här enkel och linjär utan komplex och beror på många situationer och sammanhang. För oss på WWF innebär den att vi tror att goda modeller kan vara källor till inspiration, lärande exempel och målbilder. De kan också spridas för att påverka beslutsfattare och för att förstärka policyutvecklingen.

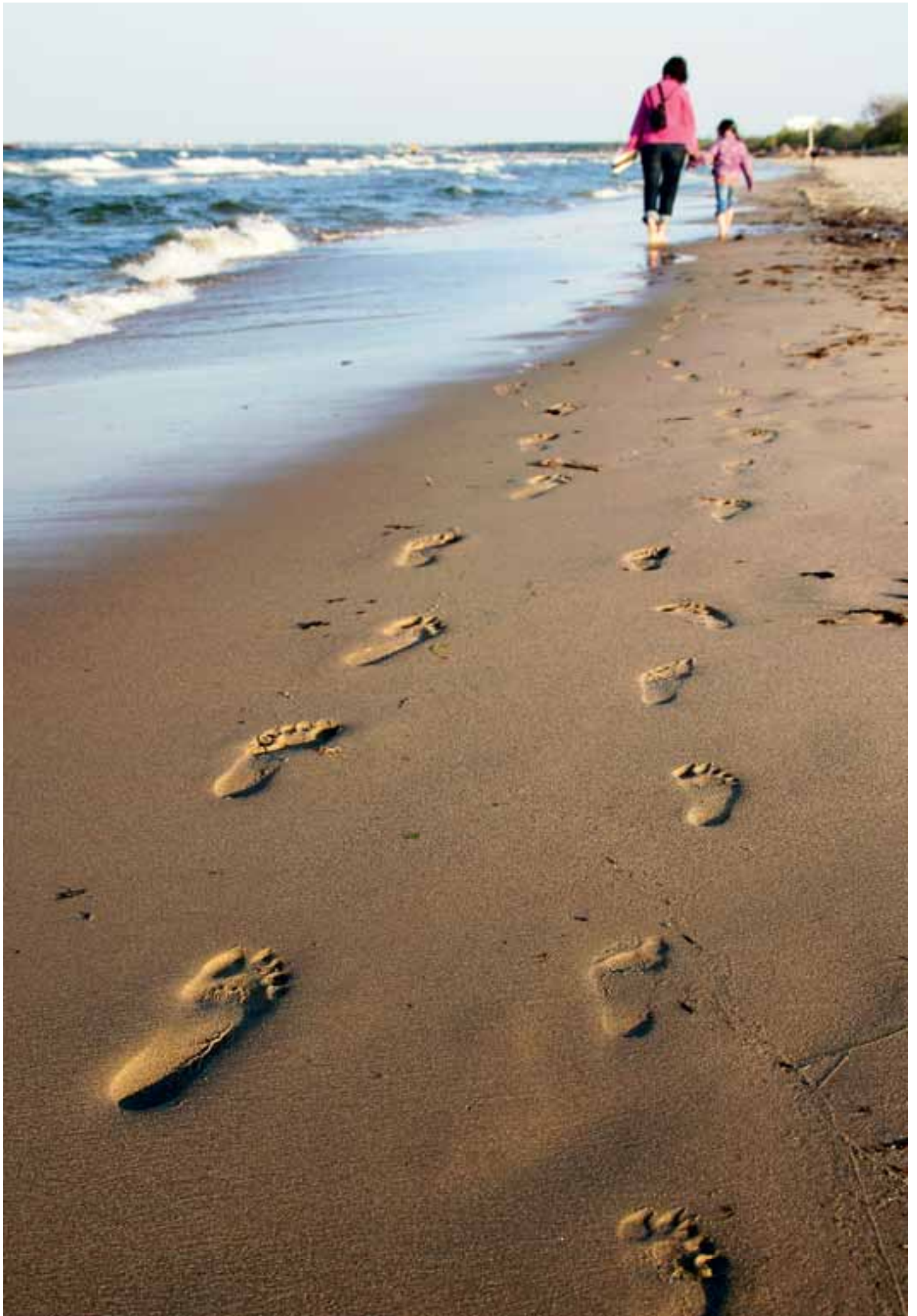
Sex utvecklingsområden

Parallellt med att vi funderade på hur vi kunde utveckla modellskolekonceptet här i Sverige hade våra engelska kollegor på WWF UK arbetat med ett antal skolor under flera år och låtit forskare följa processen. Sex utvecklingsområden utkristalliserade sig för att greppa hela skolan kring LHU. Sex områden som våra svenska modellskolor också nu arbetat med. Arbetet i UK utmynnade i ett nytt WWF-material som heter Pathways – a development framework for school sustainability, som vi översatte till Framtidsstigar. Den innehåller bland annat ett självvärderingsverktyg som visat sig vara värdefullt i utvecklingsarbetet på en skola (se sid 33).

En lärarik resa

Tillsammans med tio skolor på hållbar väg har vi gjort en lärarik resa under tre års tid. I denna rapport kan du ta del av erfarenheter och reflektioner. Vi hoppas att det ska kunna föda nya tankar och inspirera till att greppa hela skolan kring lärande och utbildning för hållbar utveckling.

SKOLANS ROLL INOM HÅLLBAR UTVECKLING

Det är augusti 2010 och Ryssland upplever den varmaste sommaren på ett tusen år. Samtidigt kämpar 20 miljoner människor i Pakistan med en gigantisk översvämningskatastrof.

I Sverige noterar man att 70 procent av Europas dagfjärilar har försvunnit sedan 1990-talet och en ny rapport visar att Östersjöns ejdrar kraftigt har minskat i antal vilket indikerar att tillståndet för Östersjön fortfarande är allvarligt.

Västvärldens aptit på fler prylar skapar ekologiska fotavtryck som är alldeles för stora och klimatförändringarna gör sig ständigt påmind.

Vi har bara en planet

WWF publicerar vartannat år en rapport som beskriver läget för vår planet. Living Planet Report 2008 (LPR) redovisar planetens tillstånd och effekterna av vår konsumtion. Hur ekosystemen och olika arter mår är oerhört viktigt eftersom vi bara har en planet. I LPR överkonsumerar vi jordens naturresurser i en rasande fart. Om vi fortsätter på den inslagna vägen kommer vi att behöva resurser motsvarande två planeter för att möta världsbefolkningens efterfrågan på energi, mat och saker inom några få årtionden.

Biologisk mångfald

I LPR lyfts två trender fram. Den ena handlar om arter som speglar den biologiska mångfalden. Denna har minskat kraftigt de senaste 30 åren. Många hävdar att biologisk mångfald skapar ökad stabilitet och förmåga att handskas med nuvarande och kommande behov av till exempel läkemedel? Vi vet heller inte om kommande sjukdomar kan botas med hjälp av mediciner funna i naturen. Estetiska skäl och etiska orsaker är också viktiga argument för en biologisk mångfald. Man brukar dela in begreppet i tre nivåer: mångfald av arter, mångfald av ekosystem och genetisk variation inom arter.

Ekologiska fotavtryck

Den andra trenden i LPR handlar om ekologiska fotavtryck som handlar om människans användning av naturresurser och naturens möjligheter att ta emot det avfall människan skapar.

Allt vi människor gör har inverkan på vår miljö på något sätt. Maten vi äter, kläderna vi har på oss, ja allt som produceras får effekter för världens skogar, hav, vattendrag, mark, luft, djur och växter. Ju mer vi producerar och konsumerar, desto mer påverkas allt levande omkring oss. När vi studerar våra ekologiska fotavtryck förstår vi mer om denna påverkan och kan bättre bidra till samhällets omställning mot en mer ansvarsfull produktion och konsumtion.

Om man skulle dela upp jordens produktiva yta på antalet människor på jorden, så skulle var och en av oss få 1,8 globala hektar till vårt förfogande. Vi svenskar har ett genomsnittligt ekologiskt fotavtryck på 5,9 globala hektar och ligger på 13:e plats på listan över länder med störst fotavtryck per person. Om alla människor skulle leva som svensken gör skulle vi behöva 3 planeter. När de ekologiska fotavtrycken ökar minskar samtidigt den biologiska mångfalden.

3 PLANETER
SKULLE BEHÖVAS OM ALLA
LEVDE SOM VI SVENSKAR

Lärande för hållbar utveckling är en process som kan liknas vid en kompasskurs som man tar ut mot framtiden.

Skolans roll inom hållbar utveckling

Människan lever i många länder ett liv utanför ekologins ramar. Arter och ekosystem minskar och degraderas samtidigt som de ekologiska fotavtrycken ökar. Vilken roll kan skolan spela i detta sammanhang? De senaste årtiondenas samhällsutveckling och allt mer globala miljöproblem ledde fram till att FN 2002 beslutade om den så kallade Dekaden för hållbar utveckling 2005–2014. Ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling. Tanken var att alla jordens länder skulle arbeta med detta övergripande perspektiv och utveckla en undervisning som bland annat präglas av tvärvetenskapligt och holistiskt arbetssätt. Eleverna skulle utveckla ett kritiskt tänkande och vara delaktiga i skolan.

Hållbar utveckling handlar om att möta de behov vi människor har i dag och samtidigt tillgodose att kommande generationer också ska ha möjlighet att tillfredsställa sina grundläggande behov. Man brukar allmänt tala om tre aspekter av hållbar utveckling: ekologiska, sociala och ekonomiska. Mänsklig verksamhet måste ske inom ekologins ramar på ett hushållande sätt. Formell och icke formell utbildning har här en viktig roll att utveckla en handlingskompetens som byggs upp av goda kunskaper, motivation men också möjligheter att genomföra och förverkliga sina nya insikter och behov. I denna skrift använder vi oss av begreppet Lärande för hållbar utveckling (LHU). Det är en benämning som sammanfattar skolans satsning på en hållbar framtid. Det är ingen färdig lösning utan en process som kan liknas vid en kompasskurs som man tar ut mot framtiden. Man vet inte det exakta slutmålet men man lägger ut en kurs, en riktning och ett perspektiv i skolan där individen kan koppla ihop ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter av samhällsutvecklingen. En annan metafor för att beskriva LHU är en slingrande väg, att man gör en resa. Viktiga inslag i den resan är att verksamheten präglas av delaktighet, reflektion och olika perspektiv.

Handlingskompetens för hållbar utveckling

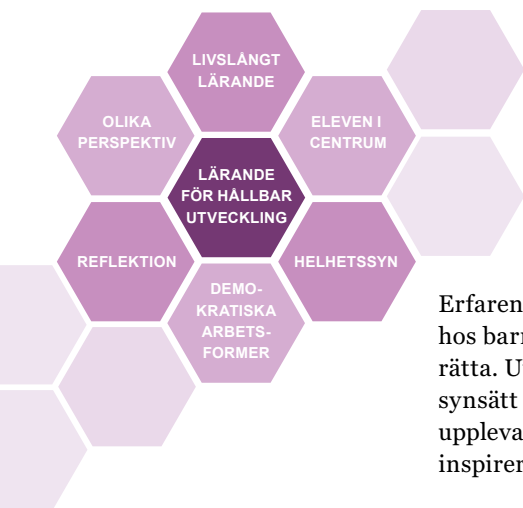
För att bryta de två allvarliga trender som pågår, minskad biologisk mångfald och ökade ekologiska fotavtryck, har skolan en viktig uppgift att fylla. Vi behöver utveckla en personlig handlingskompetens för en hållbar utveckling. Det handlar om vår vilja och förmåga att påverka livsstil och levnadsvillkor med ett globalt ansvar och respekt för kommande generationer, men också att ha kunskaper för att kunna aktivt delta i samhällsutvecklingen. Hur kan vi slå in på en ny, icke miljöförstörande väg? Hur kan vårt sätt att leva förändras? Tre faktorer påverkar vår handlingsförmåga: ökade kunskaper, att det erbjuds olika möjligheter och en personlig drivkraft – en inre och yttre motivation.

Handlingskompetensen vilar på tre stycken ben: Kunskaper handlar om rena fakta, praktiska färdigheter, djupare förståelse, bred kännedom och klokskap, kort sagt vad vi vet. Möjligheter berör att det finns olika alternativ och fysiska möjligheter för de flesta – vi kan! Motivation, en inre drivkraft som gör att jag vill ändra mig. Jag bär på en attityd – jag vill – och jag ser de möjligheter som erbjuds.

En vidare syn på hur handlingskompetensen ger forskaren Ellen Almers vid Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping. Hon menar att handla innebär att handlandet sker reflekterat utifrån de kunskaper som vi har. Avståndsmoral är kärnan i hållbar utveckling, det vill säga om vår förmåga att känna ansvar för de människor och det liv som finns på avstånd i tid och/eller rum, det vill säga kommande generationer och människor/liv i andra delar av världen. Handlingskompetens i relation till detta betyder att man agerar utifrån en avståndsmoral när man tar ansvar för de handlingar som påverkar framtida generationer och/eller andra delar av världen.

Erfarenheter av att något i världen inte står rätt till kan ge upphov till reaktioner hos barnet, till exempel empati, indignation, sorg, frustration och lust att ställa till rätta. Utifrån detta, känslomässiga relationer och en orättvisa i världen, formas olika synsätt som är kopplade till förebilderna. Att leva i ett sammanhang där barnet får uppleva att människors val och handlingar styr utvecklingen och får konsekvenser inspirerar till egna handlingar.

Lärande för hållbar utveckling

Vad kännetecknar undervisning och lärande för hållbar utveckling? WWF lyfter fram sex stycken grundstenar som bygger upp ett lärande för hållbar utveckling. LNU stimulerar till att utveckla kunskaper, förmågor, värderingar och motivation att själva och tillsammans med andra ta medvetna och genomtänkta beslut och agera för ett gott liv för alla inom ramen för en planet. I det följande förklaras kortfattat innebörden av våra sex grundstenar som har sina rötter i FN-dekaden UN Decade of Education for Sustainable Development 2002:

I Svenska B läser vi bland annat Rabelais' Gargantua, en satir om dåtidens skola. Vi diskuterar: Vad behövde renässansmänniskan för att klara sig i samhället? Eleverna frågar kompisar och föräldrar och diskuterar vad vi behöver i dag 2009. Sen skriver de en uppsats om detta, om omvärldskunskaper, förmågor och mänskliga rättigheter. Det brukar bli bra!
Emma Johansson, lärare i svenska och engelska vid Porthälla gymnasium

Helhetssyn

- ger en förmåga att koppla innehållsfrågor om ekologisk bärkraft, till social rättvisa och ekonomisk hållbarhet
- verkar för tvärvetenskap och ämnessamverkan.

Livslångt lärande

- banar väg för att kunna tänka om och tänka nytt och vara innovativ
- arbetar processinriktat och värderar såväl process som resultat
- visar progression och är lösningsinriktad.

Den lärande i centrum

- utgår från den lärandes frågor och kunskaper
- vilar på en syn på lärande där individen skapar sin egen kunskap i samspel med andra.

Demokratiska arbetsformer

- ger den lärande möjligheten till inflytande i skolan/på arbetsplatsen och i arbetet med det omgivande samhället – de är aktiva medskapare av sin utbildning och i samhällets arbete
- tränar förmågor som aktiv samhällsmedborgare såsom att formulera och analysera frågor, delta i debatt, göra val, aktivt pröva och utveckla strategier och lösningar.

Olika perspektiv

- manar till kritisk granskning ur olika perspektiv och till ett ställningstagande i intressekonflikter
- diskussioner om värden och intressefrågor är centrala
- använder såväl skolan/utbildningsinstitutionen som omgivande samhälle och natur som arenor för lärande och för att utveckla delaktighet och samverkan.

Reflektion

- utvecklar förmåga till kritisk analys av vart vi är på väg, utveckla, pröva och värdera visioner och strategier för ett mer hållbart samhälle
- uppmuntrar både en inre och ständigt pågående reflektion och en mer konkret form av lyssnande, talande, skrivande och konstnärligt skapande
- tydliggör, förhåller sig aktivt, ifrågasätter och utvecklar egna värderingar och beteendemönster.

WWF samverkar med nyckelpersoner bland annat inom utbildningssektorn.

En skola på hållbar väg

För att påskynda processen med att utveckla den svenska skolan i Lärande för hållbar utveckling har WWF under tre års tid samarbetat med tio stycken så kallade modellskolor i projektet Skola på hållbar väg. Projektet Skola på hållbar väg vill följa upp och stötta skolors arbete med att greppa utbildningssektorns alla verksamheter och bli en förebild och spjutspets inom hållbar utveckling.

Nyckelpersoner

WWF är en organisation som finns över hela världen för att bland annat skapa spelregler för användning och fördelning av jordens resurser, helt enkelt hur vi kan skapa ett gott liv på en planet för alla. Men det kan vi inte göra själva utan behöver samverka med nyckelpersoner. Dessa finns bland annat inom utbildningssektorn, från förskola till och med universitet.

Fortsättning

Erfarenheterna från Skola på hållbar väg förs nu vidare inom utbildningssektorns olika nätverk och strukturer. Vi vill gärna stärka skolans roll som lokal aktör. När elever arbetar med verkliga frågor är det både motiverande och ett viktigt bidrag till samhället.

WWF vill påverka skolutvecklingen på olika nivåer: 10 modellskolor, politiker och tjänstemän, Utbildningsdepartementet, Skolverket, lärarfacken, Sveriges kommuner och landsting med flera. Målet är att elever har kunskap och kan omsätta kunskapen i ett nödvändigt förändringsarbete där minskade ekologiska fotavtryck och smarta innovationer går hand i hand.

Att visualisera framtiden

Våra ungdomar är så oerhört intresserade, de är verkligen på när det gäller framtiden. De verkar beredda att ta ett ansvar. Skolan är en oerhört central plats om man vill jobba med viktiga framtidsfrågor.

Lars Benon, rektor vid
Globala gymnasiet

Varje utvecklingsprocess är en resa med kända och okända ingredienser av skilda slag. Införlivande av det nya i det gamla utvecklas i olika steg. Ett samhällsbygge som ska bli hållbart längre fram blir det inte av sig själv, utan beslut om framtiden tas nu. Vi som arbetar med utbildning inom området behövs för att visualisera; beskriva och ge bilder av hur det ser ut och kan komma att se ut.

Ett hållbart samhällsbygge tar fart när modiga medborgare vågar ta steget fullt ut i nya tankebanor, i handlingar och icke-handlingar, för planetens överlevnad och välja de makthavare som vågar ta de modigaste besluten. Allt förändringsarbete tar tid. Demokrati tar tid. Våra politiker tar de beslut som väljarna ger sitt stöd för.

Framtiden börjar i klassrummet står det på en valaffisch i Sverige hösten 2010. Låt oss börja där i klassrummet eller i det utvidgade klassrummet i närmiljön, med att skapa levande relationer med det fantastiska klot som vi bebor; uppleva mångfalden och den sinnrika naturen, men också uppmärksamma det goda och inspirerande i vårt samhällsbygge och att kämpa för planeten i dag och imorgon, inte av plikt utan av tillgivenhet och tacksamhet till jorden och livets mångfald. Om vi som arbetar i skolan inte kan beskriva hur ett hållbart samhälle kan se ut, hur kan då eleverna längta dit?

SKOLOR SOM LÄR FÖR EN HÅLLBAR UTVECKLING

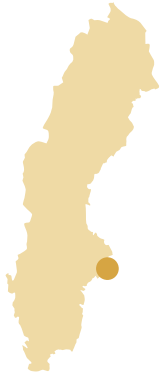
Skola på hållbar väg är ett treårigt projekt med 10 stycken skolor över hela landet. Det är förskolor, grundskolor, gymnasieskolor och en högskola som tillsammans med en handledare har utvecklat Lärande för hållbar utveckling. Man har försökt greppa hela skolan det vill säga undervisning, värdegrund, ledning, struktur, skolfastigheten och mycket annat. En viktig del har varit att försöka minska de ekologiska fotavtrycken.

BJÖRKNÄSSKOLAN

I Nacka kommun utanför Stockholm, nära Östersjön, ligger Björknässkolan. En F–9 skola med knappt 1 000 elever och ett hundratal i personalstyrkan.

Närmast skolan är det mestadels villabebyggelse men lite längre bort hittar man också radhus och flerfamiljshus. I anslutning till Björknässkolan ligger en stor idrottsplats och det är cirka 10 minuters promenad till ett litet centrum med några affärer. I skolans närhet finns både vatten och skog, samtidigt som det bara tar en kvart med buss in till Stockholms innerstad.

På hållbar väg

Arbetet mot att bli en Skola på hållbar väg inleddes med en ganska intensiv fortbildningsperiod för all personal, som byggde på WWFs material Framtidsstigar. Detta gav personalen god kunskap om de tre aspekterna av hållbar utveckling, ekologiska, sociala och ekonomiska. Det resulterade också i att man hittade en gemensam grund att stå på: Vad är lärande för hållbar utveckling för oss? Ett av de första stegen man tog på skolan var att införa Livskunskap på schemat för alla klasser från förskoleklass till skolår 7. Tanken var att elevernas sociala lärandemiljö skulle utvecklas och det såg man som en viktig fråga i hållbarhetsarbetet. Under tiden fram till i dag, 2010, har man på skolan haft föreläsningar, konferenser, workshops, utbildningar, för att fortbilda alla på skolan. I Nacka kommun finns det även en "Hållbar utvecklingsgrupp" där personal från Björknässkolan ingår.

Det här tar vi med oss

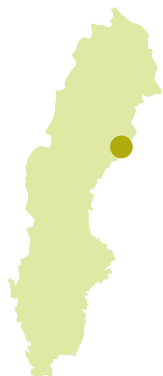
- Lärande för hållbar utveckling är något som vi inte kan välja bort, det gäller bara att hitta "vårt" sätt.
- Det är en process att genomföra Lärande för hållbar utveckling; det måste få ta tid för att det ska landa hos alla.
- Håll samtalsgrytan kokande; diskutera ständigt miljö och hållbar utveckling.

www.bjorknasnacka.se

HEDLUNDASKOLAN

Cirka 150 elever från förskoleklass till skolår 6, huserar i Hedlundaskolan i Umeå.

Här hittar man också Umeås alla förberedelseklasser skolår 1–9, där barn som nyli- gen kommit till Sverige får sitt första möte med den svenska skolan.

Hedlundaskolan ligger i stadsmiljö utmed en starkt trafikerad gata, men med närhet till både älv och parkområden.

På hållbar väg

Personalen som jobbar på Hedlundaskolan upplever att arbetet med att vara modell- skola och jobba mot att bli en Skola på hållbar väg, har varit och är en resa som går både upp och ner. Engagemanget från personalen har varierat och till och från tryter både tid och ork. Vad som dock kännetecknar arbetet nu är att kurvan pekar uppåt och tankar och idéer kring Lärande för hållbar utveckling blir mer och mer integrerat i all undervisning. Tidigare karaktäriserades undervisningen kring miljö och hållbar utveckling av enstaka projekt av olika slag, men nu upplevs det mer som en naturlig del av den dagliga verksamheten på skolan.

Vid invigningen av projektet Skola på hållbar väg 2008 avtäcktes en isskulptur i form av en panda.

Det här tar vi med oss

- Anpassa undervisningen efter elevernas förkunskaper
- Involvera föräldrarna i arbetet
- Ge ansvariga lärare tid till att driva projekt framåt
- En engagerad och stöttande skolledning är a och o.

www.skola.umea.se/hedlundaskolan

HOSJÖSKOLAN

Drygt sju km öster om Falun centrum ligger Hosjö. Fram till 1960-talet var denna del av Falun en egen kommun och det

präglar området än i dag. Hosjö upplevs lite som en egen ort och här finns både affär, skidanläggning och fotbollsplan.

I närheten ligger ett industriområde med ett flertal olika företag, där många av elevernas föräldrar har sin arbetsplats. På Hosjöskolan arbetar cirka 44 personer och dagligen möter de 300 elever i skolår F–6 som tillbringar sina skoldagar här. Från skolan är det gångavstånd till både skog och mark och även till två sjöar, Hosjön och Runn.

På hållbar väg

Hosjöskolan har under de senaste åren arbetat med olika frågeställningar kring Lärande för hållbar utveckling: Hur får vi ett bra elevinflytande på Hosjöskolan i arbetet med hållbar utveckling? Vad innebär "lika behandling" för dig och vad har det med hållbar utveckling att göra? Hur kan demokrati skapa en mer hållbar värld?

Några konkreta resultat:

- Lärande för hållbar utveckling vävs in i individuella utvecklingsplaner och kvalitetsredovisningar.
- Stora delar av arbetsplanen genomsyras av arbetet med hållbar utveckling och kopplats till elevinflytande, likabehandling och demokrati.
- Elevernas delaktighet prioriteras och man har bland annat elevråd, biblioteksråd och miljöråd.
- Den hållbara Hosjöskolan är ett öppet hus som har blivit en uppskattad tradition där föräldrar, förvaltningar, politiker och närboende bjuds in. Elevernas funderingar och tankar ligger som grund för ett långsiktigt temaarbete och allt redovisas i slutet av vårterminen.
- Skolan arbetar aktivt med att minska de ekologiska fotavtrycken. Man går och cyklar till skolan, tygkassar sys och säljs, andelen vegetarisk mat ökar och man deltar i Stora värmeljusakten för att samla in aluminiumkoppor.

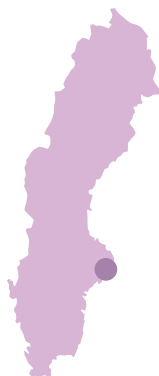
Det här tar vi med oss

- Lyssna på elevernas tankar, lita på deras förmågor och få dom att tro på sin egen roll att påverka
- En gemensam LHM-utbildning som alla på skolan deltog i gjorde att vi nu drar vi åt samma håll
- Fritids engagemang inom utomhuspedagogik har varit en grön tråd i hela skolans arbete
- Personalens delaktighet oerhört viktigt
- Att ha ett tydligt mål där eleverna får visa upp sitt arbete för föräldrar och för övriga på skolan till exempel genom Hållbara Hosjöskolan i maj där vi öppnar dörrarna och visar hur vi arbetat på hållbar väg under året.

www.falun.se/hosjoskolan

GLOBALA GYMNASIET

Mitt på Södermalm i centrala Stockholm ligger Globala gymnasiet.

Skolan startade 2004 och har huserat i sina nuvarande lokaler sen 2008. Här går 530 elever på något av de tre programmen: Naturvetenskapligt program hälsa/miljö, Samhällsvetenskapligt program global/spets eller Samhällsvetenskapligt program bild. På skolan arbetar cirka 50 personer.

På hållbar väg

Skolans grundidé är att erbjuda utbildning med tydlig utgångspunkt från de tre aspekterna av hållbar utveckling; ekologiska, sociala och ekonomiska.

Fyra punkter är bärande som profil för Globala gymnasiet:

1. Lärande för hållbar utveckling
2. Projektinriktat arbetssätt
3. Stort elevinflytande
4. Nära samarbete med Plan Sverige, Världsnaturfonden WWF, Stockholm Resilience Center och Södertörns högskola.

Det här tar vi med oss

- Att utveckla en handlingskompetens för hållbar utveckling innefattar inte bara kunskap och motivation utan även möjligheter att agera. Därför är det viktigt att skolans miljö och undervisning ger eleverna utrymme att agera för hållbar utveckling.
- Att utgå från komplexa autentiska frågeställningar och att samverka med aktörer utanför skolan gör undervisningen meningsfull och lustfylld.
- Elevinflytande och elevens delaktighet är viktigt i arbetet med Lärande för hållbar utveckling. Det är dock en utmaning att hitta fungerande arbetsformer för att sätta eleven i centrum.

www.globalagymnasiet.se

POLHEMSGYMNASIET

Nästan mitt i Göteborg ligger Lindholmen och här finns Polhemsgymnasiet. Hit kan man ta sig med buss eller varför inte med en färjetur på några få minuter.

Det är viktigt att se till att eleverna är med på tåget.

Här samsas skolans 960 elever och 80 i personalstyrkan med flera andra gymnasieskolor, högskolor och ett antal olika företag. Som elev på Polhemsgymnasiet kan du läsa Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet eller Teknikprogrammet.

På hållbar väg

På ett sätt är en gymnasieskola flera skolor i en eftersom det ofta finns ett antal rektorer och flera olika program. Det gör att det kan vara svårt att få med alla, att få alla engagerade. På Polhemsgymnasiet jobbar man för att komma närmare lärarnas ansvar på kursnivå, det vill säga att varje lärare måste hitta sin motivation utifrån sin specifika situation. Diskussionerna på Polhemsgymnasiet har handlat mycket om att hitta lärandet i lärande för hållbar utveckling, att inte fastna i enbart hållbar utveckling.

I dag jobbar skolan med att "hållbar utveckling-märka" alla kurser, det vill säga lärande för hållbar utveckling ska genomsyra alla kurser oavsett vilket program man som elev läser.

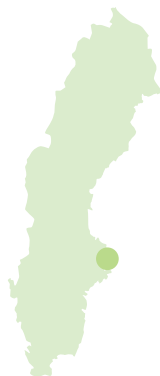
Det här tar vi med oss

- Om arbetet är allas ansvar resulterar det ofta i att ingen tar ansvar. Det behövs en ansvarig arbetsgrupp.
- Undvik att fastna i diskussioner om återvinning och energibesparing. Vidga istället diskussionerna till att handla om både ekologi, ekonomi och sociala frågor.
- Det är viktigt att se till att eleverna är med på tåget.
- För att lärande för hållbar utveckling ska få kontinuitet, måste de byggas in i alla kurser från början.

NORRSUNDSSKOLAN

”En dag borta från Väddö är en förlorad dag”. Detta är ett vedertaget uttryck i det lilla samhället Älmsta på Väddö, 35 km norr om Norrtälje.

Här ligger Norrsundsskolan där cirka 150 elever i skolår 7–9, och 21 i personalstyrkan tillbringar sina dagar med Väddökanalen som närmsta granne och med gångavstånd till Ålands hav. Älmsta tillhör Väddöbygden och här hittar man egna företagare, småindustrier, bönder och fiskare, vilka bidrar till att samhället präglas av ett aktivt och levande entreprenörskap.

På hållbar väg

Redan innan Norrsundsskolan blev en Modellskola, en Skola på Hållbar Väg, fanns en vilja och ett engagemang bland personalen för frågor kring miljö och hållbar utveckling. Det saknades dock en samsyn om hur arbetet med dessa frågor skulle se ut och det resulterade i att det genomfördes flera olika projekt utan sammanhang och utan röd tråd. När modellskolearbetet tog sin början år 2008 tydliggjordes en målbild; Norrsundsskolan skulle jobba mot att lyfta fram och främja en hållbar samhällsutveckling samt begränsa skolans och bygdens ekologiska fotavtryck.

Använd samhället som klassrum.

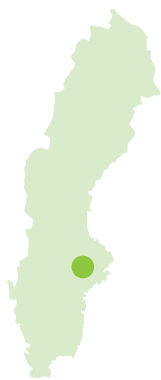
Det här tar vi med oss

- Använd samhället som klassrum.
- De uppdrag som eleverna arbetar med ska vara ”på riktigt”, allt de gör ska komma till praktisk användning. Etablera till exempel en kontakt med den lokala pressen och skicka in insändare för att debattera.
- Arbetsområdena ska vara inspirerande men avgränsade så att det blir hanterbart och överskådligt.

6 www.norrsundsskolan.edu.norrtalje.se

RUDBECKIANSKA GYMNASIET

År 1623 grundade biskop Johannes Rudbeckius detta, Sveriges första gymnasium. Här fanns även ett fängelse där såväl elever, lärare och präster kunde hamna om de inte följde de regler som fanns på skolan.

Rudbeckianska gymnasiet ligger mitt i centrala Västerås i en gammal kulturmiljö och här samsas gammal historia och tradition med modern undervisning och ett aktivt kultur- och idrottsliv. Skolan inhyser i dag 1 450 elever och 130 i personalstyrkan och leds av en gymnasierector samt tre rektorer.

På Rudbeckianska gymnasiet finns två råd, Internationella rådet och Rådet för Hållbar Utveckling. Dessa fungerar som rådgivande organ inför beslut som ska tas i skolledningen.

På hållbar väg

Sedan 2008 arbetar Rudbeckianska med profileringar av klasserna och med en internationalisering med inriktning mot globala frågor ur ett hållbarhetsperspektiv. Några av profilerna, en på det Naturvetenskapliga programmet och en på Samhällsprogrammet, har ett särskilt internationellt uppdrag som handlar om Lärande för hållbar utveckling.

Skolan försöker också delta i och initiera ett nätverk av skolor med liknande inriktning. Inför styrdokumentrevideringen i Gy2011 deltar personal på skolan i arbetet med att föreslå vägar för kurser och inriktningar som har en LHU-profil.

Det här tar vi med oss

- Det ämnesövergripande och obligatoriska HU-projektet i åk 2 är en uppskattad satsning och många elever väljer numera att utföra sitt projekt omfattande 100 poäng inom området HU.
- Det kan vara svårt att greppa hela skolan och få både gymnasieungdomar, lärare och övrig personal att bli engagerade.
- Det finns stora utmaningar att ta tag i när flera organisationer inom kommunen skall samordna besluten.

www1.vasteras.se/rudbeckianska

PORTHÄLLA GYMNASIUM

Åk sju minuter med pendeltåg från Göteborgs central så kommer du till Partille, en med Göteborg sammanhängande förstad. I Partille centrum, i anslutning till kommunens kulturcentrum och bibliotek, ligger Porthälla gymnasium.

Här går drygt 900 elever och här har 130 personer sin arbetsplats. Skolan har ett motto "Vi syns på Porthälla". Alla, såväl elever som personal, ska synas och må bra på skolan. I anslutning till skolan finns bland annat stora naturområden och Säveån, med Natura 2000-status.

På hållbar väg

År 1991 startade Porthälla sitt miljö- och hållbarhetsarbete genom att ha Agenda21-grupper och miljöråd. Man blev en Grön Flaggskola samt fick Skolverkets utmärkelse Miljöskola. Som en direkt fortsättning på detta är skolan sedan 2008 en modellskola, en Skola på Hållbar Väg. En del av detta arbete är att utveckla miljö- och hållbarhetsarbetet från att vara något man arbetar med i enskilda ämnen till att bli ett arbete som bedrivs i arbetslagen.

Skolan satsar nu på en ny inriktning: Nv-Framtid. Den startade hösten 2010 med Lärande för hållbar utveckling som fokus.

Det här tar vi med oss

- Identifiera kreativa personer och att uppmuntra stora som små idéer inom LHU-arbetet.
- Nå ut med HU-arbetet som görs på skolan och ge elever och personal möjligheter att få visa vad de gör.
- Ge en samlad bild, utåt och inåt, av vad skolans hållbarhetsarbete handlar om och går ut på. Detta kräver att man på skolan har samsyn på arbetet inom HU och att alla är delaktiga i arbetet, även övrig personal, kommun och fastighetsägare.

www.partille.se/gymnasieskolan

SJÖFRUSKOLAN OCH TOMTEBOGÅRDS FÖRSKOLA OCH SKOLA

I ett av Umeås nyaste bostadsområden, byggt 1990, hittar man Sjöfruskolan och Tomtebogårds förskola och skola.

Här går i dag cirka 550 elever, varav cirka 78 går på förskolan och resten i förskoleklass upp till skolår 9. Personalstyrkan omfattar cirka 75 stycken. Området där skolorna ligger består av blandad bebyggelse med både hyreslägenheter,

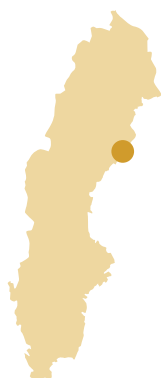
bostadsrätter, radhus och villor. De två skolorna är belägna centralt i området, men har samtidigt nära till både skog och sjö. I området finns en liten kiosk och en pizza-butik. Avståndet till centrala Umeå är fem kilometer och dit tar man sig enkelt med lokalbuss, en resa på 15–20 minuter.

På hållbar väg

Eftersom Sjöfruskolan och Tomtebogårds förskola och skola redan hade arbetat en hel del med miljö- och hållbarhetsfrågor var det naturligt att tacka ja till att bli en Skola på Hållbar Väg. Processen har fått lov att ta tid och en viktig del i utvecklingen är att hållbarhetsfrågorna alltid lyfts upp till diskussion när arbetslagen har träffats.

Lärarnas kompetens har vuxit de senaste åren och i dag finns Lärande för hållbar utveckling med i skolornas arbetsplan. På skolorna finns det en lärare som har avsatt 2h/vecka i sin tjänst för att till exempel introducera nya lärare i arbetet som modellskola. Alla ska vara med!

Sjöfruskolan och Tomtebogårds förskola och skola ser det också som en del av arbetet att jobba utåtriktat där de deltar i mässor, håller föreläsningar och tar emot studiebesök för att sprida sina erfarenheter kring hur man kan jobba med hållbar utveckling.

Det här tar vi med oss

- Det är oerhört viktigt med kompetensutveckling för personalen.
- Visa upp det som görs inom Lärande för hållbar utveckling, det finns mer än man tror.
- Varje enskild lärare och enskilt arbetslag måste få lov att hitta sina egna metoder och arbetssätt inom Lärande för hållbar utveckling.

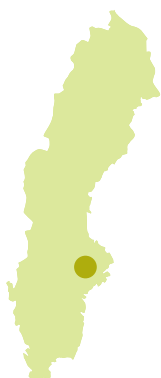
Sjöfruskolan: www.umea.se

Tomtebogårds förskola och skola:

www.skola.umea.se

MÄLARDALENS HÖGSKOLA

”Högskolorna skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa”.

5 §, högskolelagen

En modellhögskola finns i projektet Skola på hållbar väg, Mälardalens högskola, som grundades 1977 och som i dag har cirka 13 000 studenter och 1 000 anställda.

Här finns årligen cirka 750 kurser, 65 program, 50 professorer och 4 akademier – förutsättningarna är med andra ord annorlunda beträffande lärande och utbildning för hållbar utveckling. Här finns Akademin för hållbar samhälls- och teknikutveckling som fokuserar på kunskap för hållbar samhällsbyggnad. Högskolan har som avsikt att bidra till samhällets hållbarhetsarbete genom utbildning och forskning, genom kontakter med omgivande samhälle och genom den dagliga driften av verksamheten. Nedan redovisas hur detta huvudsakligen har kommit till uttryck under dessa tre år.

Modellhögskoleprojektet genom WWF blev en del av Mälardalen högskolas eget Profilarbete för en hållbar utveckling.

Några av aktiviteterna var:

- Hållbarhetens Dag 2007: ett 40-tal anställda vid Mälardalens högskola samlades för att presentera olika aspekter av hållbarhetsprojekt vid högskolan.
- Dialogprocessen 2007: 450 av högskolans cirka tusen anställda informerades om högskolans Profilarbete för en hållbar utveckling samt att högskolan har blivit utsedd till modellhögskola av WWF.
- Workshopserie med cirka 20 träffar 2008–2010: genom denna workshopserie har MdHs lärare träffats för att diskutera innebörden av hållbar utveckling samt att ta fram ett material och kursbeskrivning för en kurs i hållbar utveckling.
- HU-kursen: Kurs och kurslitteratur/antologi framtagen till en obligatorisk kurs i hållbar utveckling. I ett första skede kommer dock Kursen ”Hållbar utveckling: en mångvetenskaplig introduktion” ges som frivillig under våren 2011 och som helt webbaserad.
- Rapportserien ”På hållbar väg”: fem mycket intressanta delrapporter under åren 2008–2009 som kan laddas ned gratis (<http://www.mdh.se/university/foundations/sustainable/profile-work/reports>)
- Lärande på hållbar väg: medverkan i styrgruppen och projektgruppen för framtagandet av denna WWF-skrift.
- AISHE (Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education): MdH har aktivt medverkat till att ta fram nuvarande och kommande standard av AISHE genom seminariedagar och som medförfattare.

Det här tar vi med oss

Att vara modellhögskola har inneburit att få legitimitet för HU-profilarbetet både inom högskolan och utanför, som nätverksträffar inom högskolevärlden till exempel HU2-nätverket. Det har varit avgörande att vi som har arbetat med profilarbetet har fått stöd från rektor att integrera HU-perspektivet i kärnverksamheten genom AISHE-arbetet och i utvecklingen av en högskoleövergripande HU-kurs som kan läsas av alla studenter. Rektor stod bakom HU-profilarbetet under en treårsperiod, både i personligt stöd och med finansiella resurser, men en sådan här satsning behöver permanentas, vilken den alltså inte har gjorts vid MdH. Långsiktighet i satsningar som denna är avgörande.

Läs mer om arbetet på Mälardalens högskola på www.esdsverige.se

DELAKTIGHET

I den fria leken tränas förmågor som är värdefulla i ett demokratiskt sammanhang som till exempel förmågan att lyssna, följa uppställda regler, ta beslut och respektera varandras åsikter. När barnen och ungdomarna blir äldre är det värdefullt att de får träna förmågor som aktiva samhällsmedborgare. Det kan handla om att formulera och analysera frågor, delta i debatter, göra val och utveckla strategier och lösningar. Rektorn vid Globala gymnasiet Lars Benon formulerar tankar om delaktighet:

– Jag har en väldigt positiv syn på ungdomar. Vi tar dem högst på allvar här i skolan. Om man bjuder in eleverna att diskutera de viktiga frågorna i skolan som till exempel övergripande beslut, hur på vilket sätt vi jobbar på skolan, examinationsformer med mera, när eleverna blir indragna i själva kärnverksamheten, då blir de intresserade.

UTVECKLINGSOMRÅDEN

Du ska ge dig ut på en lång resa.
Vad tar du med dig?

Pengar, ombyteskläder, tvål, tandborste, kamera ... och allt packas i en väska. Men om vi ska färdas riktigt långt, enskilt och alla tillsammans in i en framtid med stora utmaningar, vad behöver vi då ha med oss?

Vilka kvalitéer är grundläggande för en skola med ambitioner att rusta individen i mötet med framtiden där basbehov tillfredsställs inom ramen för en planet? Räcker det att utveckla en bra undervisning eller att servera vegetarisk och ekologisk mat? För att möta framtidens utmaningar krävs att vi kopplar ett helhetsgrepp på skolan i ett livslångt lärande. Här presenterar vi sex utvecklingsområden som alla stärker skolans roll inom hållbar utveckling.

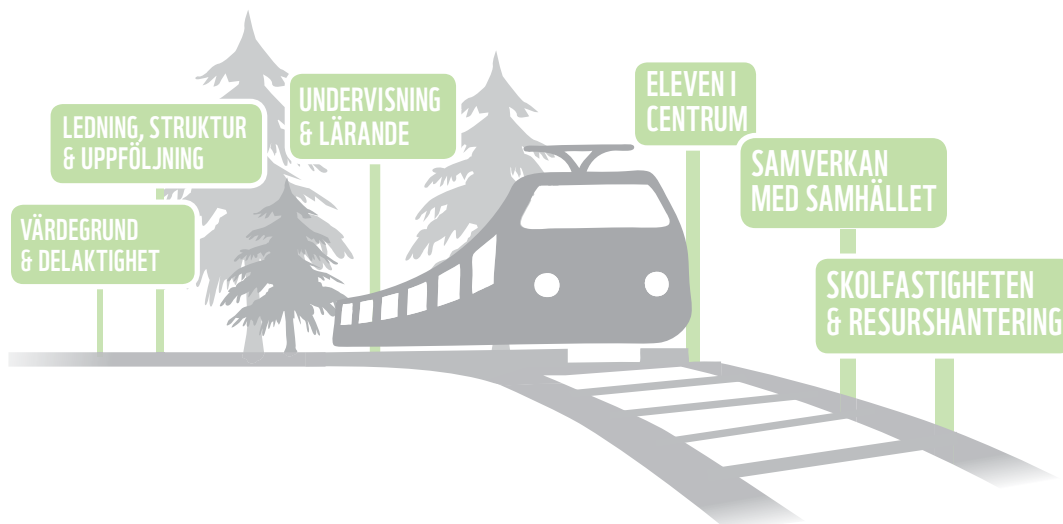
En resa med sex hållplatser

Lärande för hållbar utveckling omfattar alla de processer som bidrar till att utveckla kunskaper, värderingar och attityder och som stärker individen, skolan och samhället i dess strävan efter social rättvisa, ekonomisk trygghet, demokrati och ekologisk bärkraft, såväl nu som i framtiden.

Världen förändras ständigt och därför måste lärandet inom området hållbar utveckling också utvecklas och kan aldrig bli något som bockas av på en lista för att man anser att man är färdig. Den process som Lärande för hållbar utveckling innebär är komplex och föränderlig och vissa skolor kanske också kan finna den besvärlig. Varje skola har dock förutsättningar och har säkert redan påbörjat att integrera Lärande för hållbar utveckling i sin verksamhet.

Vilken utveckling arbetet med att främja ett Lärande för hållbar utveckling tar, beror förstås på tillgängliga resurser i form av personalens kompetens, motivation och drivkraft. Av stor vikt är skolledningens position och målmedvetenhet när Lärande för hållbar utveckling integreras i skolans utvecklingsarbete.

I arbetet med att utveckla skolans roll inom hållbar utveckling har vi utgått från sex utvecklingsområden. Låt oss kalla dem hållplatser längs framtidsresan. De ger en illustration av var man befinner sig och förutsättningar för det fortsatta arbetet. De sex utvecklingsområdena presenteras i det följande tillsammans med lärdomar från vårt arbete med Skola på hållbar väg:

1

Värdegrund och delaktighet

På vilka grunder vilar skolans arbete? På varje skola finns tankar om verksamhetsmål och värdegrund. I arbetet med lärande för hållbar utveckling är dessutom helheten en viktig byggsten. En skola består inte bara av pedagoger utan en stor del av verksamheten fungerar inte utan fritidspersonal, skolmåltidspersonal, vaktmästare, personalen på expeditionen, elevassistenter med flera. En skola där alla dessa är involverade i arbetet med hållbar utveckling och där man ser detta arbete i de lokala arbetsplanerna, är en skola där resan har börjat och där resvägen är utstakad. Man är på väg och ingen lämnas kvar!

Skolor på hållbar väg bidrar med:

- Skapa en vision som är demokratiskt framtagen med utgångspunkt i styrdokument och Lärande för hållbar utveckling (LHU). Exempel på inslag i en vision: lära för livet, elevens positiva självbild, social förmåga, framtidstro och handlingskompetens.
- Lärande för hållbar utveckling syns tydligt i skolans verksamhetsmål och värdegrund.
- Alla på skolan känner sig delaktiga i de beslut som tas för verksamheten.

2

Ledning, struktur och uppföljning

Vilken roll och vilka kvaliteter gör en ledare för ett fotbollslag framgångsrikt? Hur skapar man ett lag av individer som kämpar mot samma mål? Att ledaren har stor betydelse för en lagsport är uppenbar och så också för en skola. För att skapa en helhetssyn och drivkraft i skolutvecklingen är det värdefullt att skolledningen är tydlig, uppmuntrande och långsiktig i sitt agerande. Det måste finnas en motor men också en struktur för utveckling och uppföljning där skolledningen samarbetar regelbundet med arbetslagen och dess företrädare. Det är av största vikt att Lärande för hållbar utveckling är en fokuserad del av skolans vanliga rutiner med arbetsplaner och utvecklingsarbete och inte en punktinsats eller något som utvecklas vid sidan av annat arbete.

I maten blandade man ihop sallad, gurka och tomat till en sallad. Det tyckte vissa barn inte om. Man tog upp det på matrådet. Nu har man separata skålar så att man kan blanda sin egen sallad. Svinnet blir betydligt mindre.

Eva Edman och Christina Nyström, lärare vid Hosjöskolan

Skolor på hållbar väg bidrar med:

- Lärarna på skolan är organiserade på ett sätt som underlättar ämnesövergripande arbete.
- Samla representanter från ledning, lärare, övrig personal och elever i en arbetsgrupp, som driver på arbetet med LHU i regelbundna möten. All personal på skolan, pedagoger, skolmåltidspersonal, vaktmästare med flera har fått fortbildning och är väl insatta i utvecklingsarbetet.

KRETS LOPPS B
IC PLANTERADE O
VATTNADE DEN I
VI HAR INTE ÖPNAT
BURKEN SENDESS. OTROL
VA?!

3

Undervisning och lärande

Att skolans undervisning ska väcka elevers nyfikenhet att vilja veta mer kan vi nog alla vara överens om. Men hur kommer man dit? På vilka sätt kan man nå dagens elever så att de känner sig delaktiga, nyfikna och intresserade av att vara delaktig i att utveckla samhället på ett hållbart sätt? Genom att erbjuda en stimulerande undervisningsmiljö där man arbetar utifrån en mängd olika pedagogiska modeller, metoder och strategier, främjas Lärande för hållbar utveckling. I en sådan miljö bör eleven och dess lärande vara i centrum och olika stimulerande läroresurser finnas tillgängliga. Lärande för hållbar utveckling är ett övergripande tema och ett förhållningssätt. Därför är det viktigt att det har en given plats inom skolans lokala kurs- och arbetsplaner.

En viktig del i undervisning och lärande är att utveckla elevernas handlingskompetens så att de vill, vet och kan leva ett så hållbart liv som möjligt.

Skolor på hållbar väg bidrar med:

- Lyft fram och jobba med aktuella händelser i elevernas närmiljö.
- Använd Informations- och kommunikationsteknik IKT som ett naturligt läromedel.
- Arbeta tematiskt och ämnesövergripande i alla årskurser.
- Lärande för hållbar utveckling syns tydligt i skolans lokala kurs- och arbetsplaner och i alla ämnen.
- Låt det utvidgade klassrummet vara en naturlig del av verksamheten och använd natur och samhälle i undervisningen.
- Lärarna erbjuder undervisningsmodeller där fokus läggs på olika intressekonflikter, både lokala och globala.

4

Eleven i centrum

Ska jag köpa ekologiskt eller närproducerat? Ska jag ta tåget eller bilen? Vilket politiskt parti vill jag ska styra vårt land? Såväl i skolan som i samhället i övrigt, hamnar eleverna i situationer där de måste fatta olika typer av beslut. Detta gäller inte minst ett så övergripande område som hållbar utveckling och hållbart samhälle. För att klara av att göra medvetna och genomtänkta val behöver eleverna få möjlighet att träna på detta i autentiska situationer. Skolan kan erbjuda stimulerande och utmanande metoder, miljöer och möten där eleven får tillfälle att både forma och utveckla sitt lärande och påverka sin egen läroprocess samt skapa goda förutsättningar för att eleverna ska kunna tillägna sig kunskaper som gynnar en hållbar framtid.

Skolor på hållbar väg bidrar med:

- Eleverna får själva vara delaktiga i utformandet av till exempel hur skolgården utvecklas och förvaltas.
- I skolan känner sig eleverna trygga och kan uttrycka sin åsikt.
- Arbetet med den sociala lärandemiljön ges stort utrymme, både under lektionstid och under raster.

5

Samverkan med samhället

Hur skapar man ett engagemang för vår gemensamma framtid? Det är en komplex fråga att besvara. Elevernas ”verklighet” finns inte endast mellan skolans fyra väggar utan snarare hittar vi den i deras miljö utanför skolan och i hemmen. Reella möten mellan människor skapar förståelse och insikt i hur samhället utanför skolan fungerar. Detta i sin tur ger goda förutsättningar för ett Lärande för hållbar utveckling. Genom att integrera olika samhällsfunktioner med skolarbetet förbereds eleverna för ett aktivt samhällsengagemang och de får samtidigt erfarenheter att det går att påverka och förändra.

Det var kaos vid busshållplatsen. Bilarna körde för fort och mot rödljus. Elev- och miljörådet jobbade aktivt med frågan, skrev brev till kommunen och kontaktade pressen. Busshållplatsen blev efter det ombyggd och det blev riktigt bra.

Eva Edman och Christina Nyström, lärare vid Hosjöskolan

Skolor på hållbar väg bidrar med:

- Eleverna arbetar i nära samarbete med lokala företag och aktörer av skilda slag.
- Lärarna underlättar för kontakter med omvärlden till exempel genom att använda internet.
- Eleverna får möjlighet att sprida det de lärt sig genom utställningar, teateruppsättningar, öppna hus, delaktighet i samhällsfrågor med mera.
- Skolan bjuder in föräldrar att delta i verksamheten och ta del av vad och hur skolan arbetar.
- Skolans erfarenheter av LHU kan spridas vid lokala konferenser där man bjuder in skolpersonal från andra skolor i kommunen, politiker och tjänstemän.

6

Skolfastigheten och resurshantering

Skolan är inte bara lektioner och klassrum. Även inköp av material, energiförbrukning, matinköp, renoveringar med mera är delar av verksamheten som bör involveras i arbetet för en hållbar framtid. Skolgården och miljön i skolans närhet erbjuder en stimulerande miljö där pedagoger och elever med fördel kan arbeta ämnesövergripande och i det arbetet involvera frågor om hållbar utveckling. Utomhuspedagogikens kvaliteter som att uppleva med många sinnen och att erfara förstahandsupplevelser uppmuntras. Inköp av material, hur skolfastigheten används ur ett hållbarhetsperspektiv och skolans energiförbrukning bör ha en given plats i elevernas skolvardag. Kort sagt, att minska de ekologiska fotavtrycken.

Skolor på hållbar väg bidrar med:

- Skolgården används som ett förlängt klassrum som en del i lärandemiljön.
- Elever och all personal är delaktiga i beslut kring ombyggnationer av skolan, både inomhus och utomhus.
- Upphandling och inköp av material görs med ett medvetet miljötänk för att minska skolans ekologiska fotavtryck.
- Man arbetar målmedvetet för att öka andelen ekologisk mat samt att minska matsvinnet.

Till dessa sex utvecklingsområden finns ett självvärderingsverktyg där skolan kan skatta sig själv. Den har varit till stor hjälp för att få en bild av var skolan eller arbetslaget befinner sig just nu i processen och detta verktyg tydliggör också förbättringsområden inom arbetet med lärande för hållbar utveckling.

SKOLANS SJÄLVVÄRDERINGSINSTRUMENT

Detta verktyg är en kartbild som beskriver skolans utvecklingsarbete. Använd den som underlag för samtal. Ändra och fyll i så att den passar er "resa".

	Hållbar utveckling på skolan – vårt utvecklingsarbete			
	Sätt ett kryss i den ruta som passar bäst. Jämför, motivera och reflektera med dina kollegor. Vad kan ni göra för att nå målet?			
	Några har börjat, andra är intresserade.	Vi har påbörjat arbetet.	Frågan är integrerad i beslut och planeringsarbete.	Målbild
1. Värdegrund & delaktighet Vår syn på lärande och skolans roll för hållbar utveckling, där skolans utvecklingsarbete omfattar all personal och alla verksamheter.				Hållbar utveckling har en central plats i skolans verksamhet. Personal, elever och föräldrar har en god förståelse och är delaktiga i utvecklingsarbetet.
2. Ledning, struktur & uppföljning Organisation och genomförande av ett långsiktigt arbete med att integrera lärande för hållbar utveckling samt om utvärdering, återkoppling och framtidstro.				Hållbar utveckling är väl förankrat i skolans styrdokument och arbetsplaner. Vi har en bra struktur för utveckling och uppföljning. Vi delar med oss av våra erfarenheter och påverkar andra pedagoger och beslutsfattare.
3. Undervisning & lärande Undervisningen främjar lärande för hållbar utveckling och vilar på följande pedagogiska grundstenar: • Eleven i centrum • Helhetssyn • Demokratiska arbetsformer • Reflektion • Olika perspektiv • Livslångt lärande				Lärande för hållbar utveckling genomsyrar all undervisning. Vi har utvecklat pedagogiska modeller och skapat resurser som främjar lärande för hållbar utveckling. All personal är välutbildad inom lärande för hållbar utveckling.
4. Eleven i centrum Skolan erbjuder eleverna en trygg och tillåtande social lärandemiljö.				Skolmiljön är kreativ och utvecklande. Eleverna upplever att de är trygga och får stöd. Eleverna är delaktiga i verkliga beslut rörande undervisning och skolans utvecklingsarbete.
5. Samverkan med samhället Skolan är en del i ett lokalt arbete för hållbar utveckling. Föräldrar, samhället runt skolan och omvärlden involveras i undervisningen.				Vi använder natur och samhälle som arenor för undervisning och lärande. Skolan är en viktig aktör i samhället där eleverna är delaktiga i utvecklingsarbetet.
6. Skolfastigheten & resurshantering Skolans ekologiska fotavtryck. Inköp, upphandling samt förvaltning av varor och material. Skolans utemiljö.				Skolans fysiska miljö, ute och inne samt villkor för upphandling och användning av råvaror och energi är exempel på och en del av arbetet med minskade ekologiska fotavtryck.

Undervisning som främjar lärande för hållbar utveckling kan ses som något som formas med hjälp av sex hörnstenar: eleven i centrum, helhetssyn, demokratiska arbetsformer, reflektion, olika perspektiv samt livslångt lärande. Dessa hörnstenar kan ses som kreativ grund för ett lärande för hållbar utveckling. Varje hörnsten blir i sin tur koppling till ny kunskap i en formbar struktur. För att få en maximalt utvecklad undervisning kring frågan om vår gemensamma framtid, bör alla sex hörnstenar finnas med som en fast grund att stå på när man som lärare planerar sin undervisning.

VISIONSARBETE PÅ PORTHÄLLA GYMNASIUM

I september 2009 presenterade Modellskoledgruppen en visionsidé som baserades på input från många olika håll:

UNESCO, Partille skolplan, Lpf 94, Globala gymnasiet med mera. Arbetslagen kommenterar idén och sen följer en mängd avstämningar med APT (arbetsplatsträff), lokalsamverkansgrupp, skolledning, rektorer, fack, elever.

Varje ord diskuterades i detalj under ett år. I augusti 2010 började den nya visionen att gälla. Den kommer att vara samlande i LHU-arbetet för hela skolan. Nyanställda och besökare ska genom visionen direkt förstå vad vi arbetar för på Porthälla.

På Porthälla gymnasium arbetar vi för att eleven utvecklar:

Lärande för livet

Jag utvecklar min vilja och lust att lära genom utmanande och varierad pedagogik där jag får använda min kreativitet, kommunicera, tänka kritiskt och lösningsinriktat och får utöva inflytande över skolarbetet, både direkt och övergripande.

En positiv självbild

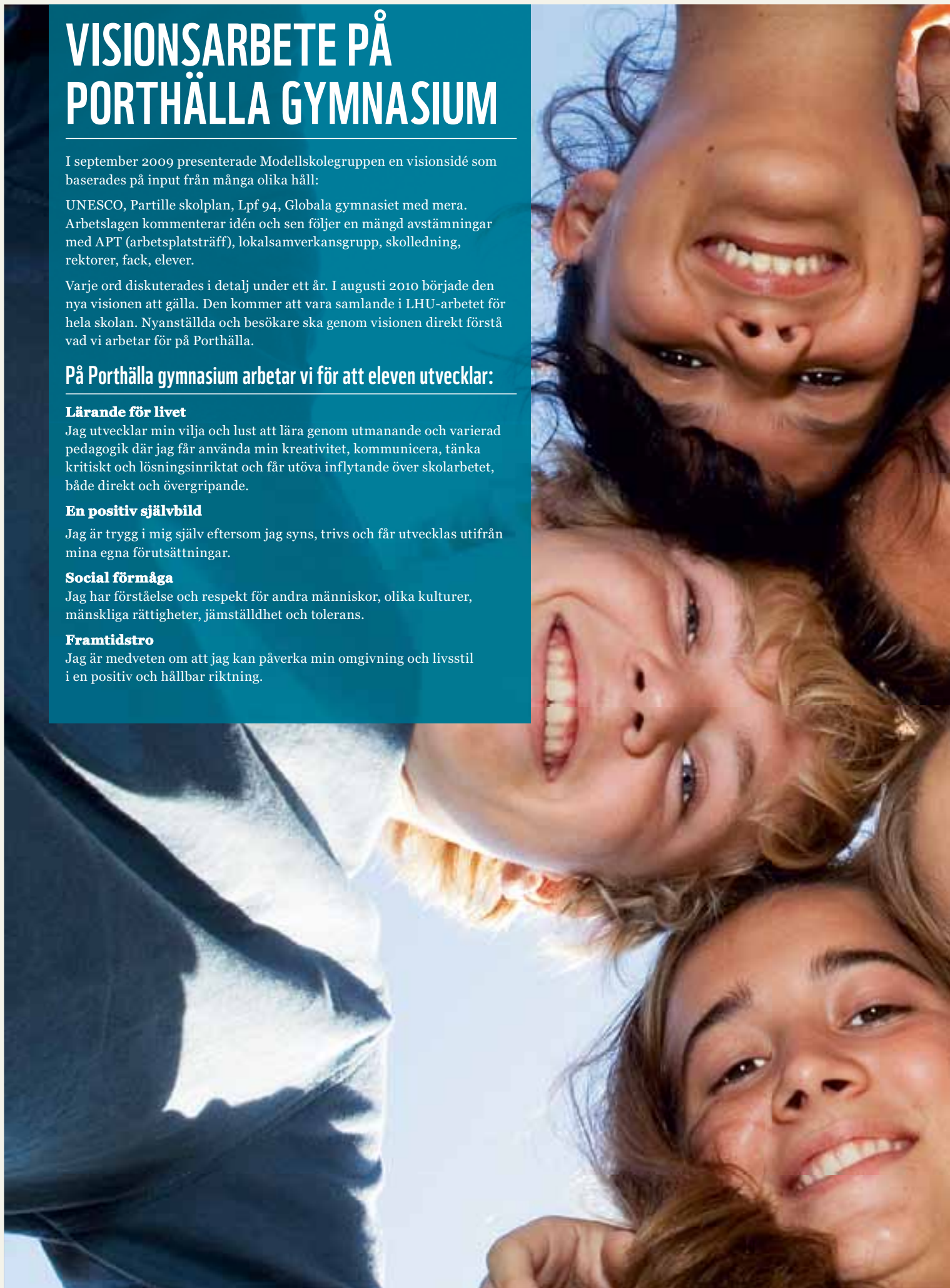
Jag är trygg i mig själv eftersom jag syns, trivs och får utvecklas utifrån mina egna förutsättningar.

Social förmåga

Jag har förståelse och respekt för andra människor, olika kulturer, mänskliga rättigheter, jämställdhet och tolerans.

Framtidstro

Jag är medveten om att jag kan påverka min omgivning och livsstil i en positiv och hållbar riktning.

EXEMPEL PÅ MODELLSKOLORS UTVECKLINGSARBETE

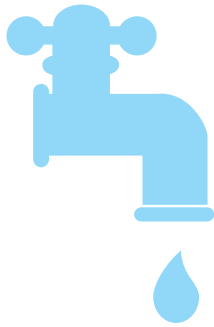
Hur kan en lektion eller ett arbetsområde se ut, där ett eller flera av de utvecklingsområden, som beskrivs i det förra kapitlet, behandlas? På följande sidor kommer du att få följa med på några "resor" gjorda av de skolor som omfattas av projektet Skola på hållbar väg.

Vi presenterar tio konkreta exempel där självvärderingens utvecklingsområden finns med som en röd, eller varför inte en grön, tråd.

Alla skolor har använt självvärderingen och dess utvecklingsområden vid ett flertal tillfällen för att visualisera sin egen resa och som ett diskussionsunderlag för att komma vidare i sin process.

Exemplen är hämtade från varierande typer av skolor och från olika årskurser. Detta för att ge dig som läsare en bild av att lärande för hållbar utveckling inte är ett särskilt ämne för en specifik ålder, utan något som ska finnas med i all undervisning oberoende av skolans storlek, läge, lärarens utbildning, elevernas ålder och så vidare. I varje exempel går att identifiera ett, eller oftast flera, utvecklingsområden.

”I en modell där världens samlade vattentillgångar finns koncentrerade i mängden en liter vatten kan växter, djur och människor endast använda en droppe!”

Men Arne, det står water

”Men Arne, det står Water”. Citatet är hämtat från filmen SOS av Lasse Åberg. Frun i den segelsemestrade familjen ska fylla på diesel för första gången och mannen visar henne irriterat var hon ska fylla på. När hon väl står där och tankar läser hon på skylten vid hålet: ”Water”.

Vattenprojekt

Detta citat och denna filmsekvens hjälpte lärarna att formulera ett av två mål, för vattenprojektet som man skulle jobba med i skolor 7, nämligen ”Hur människan kan utnyttja, skydda och påverka vattnet”. Det andra målet för projektet blev ”Vattnets roll i naturen och samhället”. Projektet var ämnesövergripande och lärare från bild, SO, svenska och engelska var representerade.

Kretsloppet – var finns vattnet och hur mycket vatten finns det?

Projektet startade med att man tittade på hur mycket vatten det finns på jorden och hur stor del av det som är tillgängligt för växter och djur. I en modell där världens samlade vattentillgångar finns koncentrerade i mängden en liter vatten kan växter, djur och människor endast använda en droppe! Detta gav alla, både lärare och elever, en aha-upplevelse. En blöt stafett med vatten väckte sedan elevernas intresse och ledde fram till en hel del frågor.

Människans vattenförbrukning

Färskvatten är en resurs som vi tar från planeten jorden. Tillgången är dock begränsad men det kan vara lätt att glömma när man får härligt gott vatten genom att bara vrida på en kran. Genom att minska sin vattenförbrukning kan man också krympa sitt ekologiska fotavtryck.

Elever och lärare spånade tillsammans och gjorde en tankekarta om vad vi använder vatten till? Därefter undersökte eleverna respektive familjs vattenanvändning. Resultaten sammanställdes och redovisades i mindre grupper. Eleverna fick komma med förslag på hur man kan minska sin vattenförbrukning. Syftet med detta var att få eleverna uppmärksamma på hur mycket vatten vi faktiskt använder. Nästa steg var att ta reda på vad eleverna ville veta mer om, frågor och tankar började bubbla.

Vattenverk och reningsverk

Ett studiebesök på ett reningsverk förbereddes genom att eleverna fick smutsa ner vatten för att sedan rena det med hjälp av olika filter och potatismjöl. De mätte även pH-värdet, först i sin egen mun och sedan i vattnet efter varje filtrering. Halva klassen jobbade med vattenverk och den andra halvan med reningsverk. Syftet var att de skulle lära sig mer om hur vattnet når våra kranar och vad som händer med det vi spolar ner i toaletten. De redovisade för varandra i tvärgrupper och den ”lyssnande” gruppen fick sedan 10 frågor de skulle besvara.

Studiebesöket

Äntligen var det dags för själva studiebesöket på reningsverket. Eleverna fick med egna sinnen se och uppleva den process som de dittills bara läst om. Intressanta dofter och märkliga reningsresultat blev nya erfarenheter.

Vid hemkomsten fick eleverna bland annat lösa upp toalettpapper i en mugg med vatten och hushållpapper i en annan. Lärarna samtalande med eleverna om vad som hände och försökte koppla erfarenheterna till studiebesöket.

Som slutkläm gick eleverna ut och frågade folk på stan om man dricker flaskvatten och i så fall varför. Intervjuerna sammanställdes och eleverna tillverkade reklamafischer för kranvatten. Dessa sattes upp runt om på skolan med förhoppningen att andra elever, personal och föräldrar skulle ta till sig informationen.

2,5 %

AV ALLT VATTEN
PÅ JORDEN ÄR SÖT-
VATTEN. DET MESTA
AV DETTA (87%) ÄR
BUNDET SÅ ATT VI
MÄNNISKOR INTE
KOMMER ÅT DET

Kommentar

Dessa två exempel visar på hur man kan jobba brett med frågor kring hållbarhet. Elevernas inflytande syns genom att de själva är med i processen med att bygga upp arbetsområdet. De involverar samhället genom studiebesök, intervjuer med mera. Exemplet visar hur teori och praktik varvas för att få olika perspektiv på det man jobbar med och eleverna reflekterar under hela arbetet, både enskilt och i grupp. Genom hela processen vävs olika skolämnen in och man jobbar ämnesövergripande med allt från No till Svenska.

Att släcka ned för klimatet

En ”nia” arbetade under en längre tid med Earth Hour. Arbetet utgick från kampanjen med samma namn, en världsomspännande och årlig manifestation för klimatet som WWF har initierat.

I denna kampanj uppmanades alla den 28 mars 2009 att släcka ner samtliga lampor mellan klockan 20.30 och 21.30. Att släcka ner en timme för klimatet! Detta var alltså utgångspunkten för en längre tids arbete i geografi för skolår 9.

Temaarbete om energi

Eleverna utforskade världens energibehov och dess påverkan på miljön samt vilka konsekvenser var och ens handlande kan få. Målet med arbetet var att eleverna i skolår 9 skulle informera andra elever på skolan om vikten av ett aktivt miljöarbete. De skulle också lyfta frågan kring vår energikonsumtion: att vi kanske måste tänka till lite extra när vi använder elektricitet och vilka konsekvenser vår elkonsumtion får för miljön och klimatet på jorden.

Eleverna tog reda på fakta om klimatförändringarna och om kampanjen Earth Hour. Några elever tillverkade reklam- och informationsaffischer om Earth Hour och om hur de tänkte att jorden kommer att se ut om vi inte börjar tänka efter och agera.

Dessa sattes sedan upp i skolans fik och matsal för att alla elever skulle få vetskap om kampanjen. Andra elever valde att skriva en miljöblogg där de berättade om Earth Hour och global uppvärmning. De blandade fakta med egna tankar kring miljö- och klimatfrågor. En grupp elever satte upp en egenhändigt författad pjäs som innehöll en faktadel, ett teaterstycke och en diskussionsdel. Detta uppfördes sedan för yngre elever på skolan.

I arbetet kring Earth Hour ingick även en temadag där alla nior på skolan mötte frågor kring hållbar utveckling på olika sätt: värderingsövningar, fiskespel och egna tankar om hur världen ser ut om 50 år. Dagen avslutades med att teatergruppen Albatross spelade upp föreställningen Bortom havet som handlade om utfiskningen i Afrika.

”Vi kanske måste tänka till lite extra när vi använder elektricitet och vilka konsekvenser vår elkonsumtion får för miljön och klimatet på jorden.”

60 MINUTER

– UNDER EN TIMME
SLÄCKER MÄNNISKOR
VÄRLDEN ÖVER NER
SINA LAMPOR FÖR
KLIMATET

Pjäsen om Earth Hour

Låt oss dyka ner i ett fördjupningsarbete, en pjäs om vikten av att spara energi:

Utanför ett klassrum står en samling förväntansfulla barn. Vad ska hända? Dörren öppnas till ett mörkt rum och alla intar sina platser på stolar som är uppställda som i en teatersalong. Två elever från årskurs 9 hälsar alla välkomna till en föreställning om Earth Hour. De inleder med en power point-presentation om klimatet och vad Earth Hour innebär. Budskapet är klart: ”Ha inga apparater på stand by, byt till lågenergilampor, släck när du går ut ur rummet”.

In på scenen kommer Storasyster och Lillebror. Lillebror spelar dataspel och Storasyster vill att han stänger av. Bakom dem finns en klocka som visar 20.25.

– Ser du inte vad klockan är? Det är bara 5 minuter kvar till Earth Hour, du måste stänga av nu, säger systemen till sin ointresserade lillebror.

– Ja, ja, jag ska bara komma upp till nästa level, får hon till svar.

Storasyster frågar sin lillebror om han vet vad Earth Hour är och det visar sig att det vet han inte. Då frågar hon publiken. De vet! Hon förklarar för Lillebror vad Earth Hour innebär, att det är en manifestation för klimatet, men han intar en kritisk attityd:

– Ja men, säger han, det spelar väl ingen roll om bara jag släcker lamporna och stänger av datorn.

– Nej, men alla ska vara med, tillsammans kan vi åstadkomma mycket, betonar hans syster.

Han stänger ovilligt av datorn, släcker lamporna och tänder ett stearinljus. I skenet av ljuset spelar de kort, trots att lillebror helst vill se Adam Tensta på TV.

Efter pjäsen följer en diskussionsstund med publiken.

– Gör ni något för klimatet? Vad kan man göra?, undrar niorna.

– Köra miljöbil, återvinna sopor, inte skräpa ner, släcka lampor, stänga av datorn, är några svar de får av den yngre publiken.

– Ska ni vara med och släcka på lördag?, frågar de sen.

– Ja, svarar alla i en mun!

Kommentar

Här går utvecklingsområdet Undervisning och lärande och dess sex hörnstenar, som en röd tråd genom hela arbetsområdet. Eleverna är själva med och utformar undervisningen, de jobbar med flera olika perspektiv av miljö- och energifrågor, de reflekterar, både själva och tillsammans med yngre elever och de lyfter frågor kring både ekologisk bärkraft, social rättvisa och ekonomisk hållbarhet.

”Varför släpa hem maten i plastkassar när man kan köpa en återanvändbar tygkasse istället?”

Tygkassar för framtiden

För ett antal år sedan började eleverna på en F-6 skola att sy tygkassar som de tog med till Kimberley i Sydafrika.

Skolan ingick då i ett Sida-projekt med två Sydafrikanska skolor. När skolan sedan inledde ett samarbete med Världsnaturfondens, tog arbetet med att sy tygkassar ny fart. Eleverna kom själva fram till att det var en av de saker som de kunde göra för att påverka resursförbrukningen och minska de ekologiska fotavtrycken.

Ekologiska fotavtryck

Människans ekologiska fotavtryck kan på ett enkelt sätt beskrivas som att allt vi människor gör har inverkan på vår miljö på något sätt, maten vi äter, kläderna vi har på oss och så vidare. Allt som produceras får effekter för världens skogar, hav, vattendrag, mark, luft, djur och växter. Ju mer vi producerar och konsumerar, desto mer påverkas allt levande omkring oss, desto större ekologiska fotavtryck gör vi.

Sy med liv och lust

Eleverna hade alltså hittat ett sätt att minska de ekologiska fotavtrycken: de skulle sy tygkassar av gamla gardiner och minska antalet plastkassar. Alla eleverna fick lära sig att sy en kasse på slöjden. Genom ett WWF-stipendium kunde skolan köpa in tyg och flera symaskiner. Man placerade ut symaskiner i skolans korridorer och i klassrummen så att eleverna kunde slå sig ner och sy en kasse när de fick en stund över och inte bara på slöjdlektionerna.

Man producerade många kassar som såldes på olika platser ute i samhället. Man inledde även ett samarbete med den lokala affären. Varför släpa hem maten i plastkassar när man kan köpa en återanvändbar tygkasse istället? Pengar som blir över vid försäljningen av tygkassarna skänkte skolan till ett schimpansprojekt i Afrika.

Kommentar

Eleverna på denna skola samverkar med samhället. Genom att få människor att använda tygkassar istället för plastkassar hjälper de på ett konkret och handfast sätt till att minska de ekologiska fotavtrycken i sin stad. De gör dessutom en insats för den biologiska mångfalden på en global nivå genom sitt bidrag till schimpanserna i Afrika.

Greppa hela skolan

”Vi lär, samarbetar och tar ansvar för en hållbar livsstil och värld, vi trivs och bygger framtiden tillsammans”.

Hållbar utveckling handlar ju om livet, det framtida livet. Alla som jobbar med ungdomar måste ha en vision om framtiden. Ungdomarna på skolan har faktiskt 50–80 år framför sig. Därför är det självklart att vi ägnar oss åt framtidsfrågorna.
Jaak Kriisa, f d rektor vid Norrsundsskolan

Den här visionen har en F–9 skola formulerat som en grund i sitt arbete. De menar att trygghet och lärande är ledstjärnor i sitt arbete för hållbar utveckling. För att detta inte bara ska bli ord på ett papper så har de en tydlig arbetsgång och struktur då det gäller planering, uppföljning och utvärdering.

Alla ska med

Målet är att all personal på skolan ska jobba med hållbar utveckling. Därför har man utarbetat en plan för nyanställda där de introduceras i skolans arbete med bland annat dessa frågor. Det framgår också tydligt vid nyrekrytering att man som personal på skolan ska vara medveten om vikten av hållbarhetsarbetet. För ordinarie lärare som känner att de behöver mer ”kött på benen” för att jobba med hållbar utveckling, erbjuds fortbildning. Dessutom genomförs regelbundna planerings- och kompetensutvecklingsdagar där alla får möjlighet att fördjupa sig i hållbarhetsfrågor.

Ledning och arbetsplan

Skolledningen har en tydlig roll genom att vara drivande, engagerad och tydlig och uppskattar personalens viktiga arbete. En organisation har skapats med utvecklings- och ansvarsgrupper som har en timme per månad för att planera, utveckla och driva verksamheten framåt. Alla lärare på skolan ingår i någon sådan grupp.

Varje arbetslag på skolan har en egen arbetsplan där man ska visa hur man tänker jobba med hållbar utveckling. Dessutom har skolan som helhet ett kvalitetssystem med arbetsplaner som alla ska följa. Där finns hållbar utveckling med som en egen rubrik.

Varje termin görs en läsårsplanering utifrån arbetsplanen, vid jul avsätts tid för uppföljning och på våren görs en utvärdering av årets arbete. I arbetsplanen finns rubrikerna från skolans vision med: Lär, Trivs och Samarbete. Dessa delas sedan in i underrubriker såsom Mål och planering, Processer och kommunikation, Beskrivning av resultat, Analys, Tolkning och värdering samt Åtgärder för utveckling och förbättringar. Utifrån denna struktur planeras, bedrivs och utvärderas sedan skolans arbete med en hållbar framtid

Kommentar

I det här exemplet är de mest tydliga utvecklingsområdena Värdegrund och delaktighet samt Ledning, struktur och uppföljning. Skolan lägger stor vikt vid att få med all personal på sin resa genom att bland annat se till att det ordnas fortbildning inom de områden där man känner att det saknas kunskaper. De har också en tydlig struktur för uppföljning och utvärdering av sitt arbete vilket gör att man inte avstannar i sin process.

Elevdemokrati i fokus

Här får du möta en gymnasieskola som betonar värdet av elevernas delaktighet i skolans verksamhet.

På skolans hemsida kan man läsa: ”Vi vill gärna att du är med och påverkar din egen skolsituation och utbildning! Som elev har du ett stort inflytande över ditt dagliga arbete och tränas i att ta eget ansvar för din egen kunskapsutveckling. Sedan hösten 2007 arbetar vi med en organisation som består av en skolkonferens, stormöten och elevmöten.”

Vi elever har varit med och påverkat maten. Det var en fråga som Skolkonferensen drev. Vi äter nu ekologiskt odlad mat och så mycket fair trade-märkt mat som det går. Vår mat ska representera hållbar utveckling. Maten är näringsrik och vegetarisk och alla eleverna uppskattar maten jättemycket!

Elev, vid Globala gymnasiet

Skolkonferenser

Det är i början på ett nytt läsår på gymnasieskolan och det är dags att välja sex stycken elevrepresentanter till skolans skolkonferens. De elever som kandiderar har dragit igång valkampanjer. Dessa elever bildar, tillsammans med sex personalrepresentanter och rektor, den så kallade skolkonferensen. Valet är ett direktval och man väljer representanter alla årskurser och från skolans tre gymnasieprogram: NV Hälsa och miljö, SP Global/spets och SP Bild. Personalrepresentanterna väljs på ett personalmöte för ett år. Sammankomsterna sker en gång i månaden och ordförandeskapet roterar mellan elevrepresentanterna. Konferensen är ett forum där man diskuterar, samarbetar och beslutar kring frågor som är viktiga för alla på skolan.

Några frågor som har diskuterats och beslutats av skolkonferensen:

- hållbar skollunch, som resulterade i att skolan nu enbart serverar vegetarisk mat
- inga ytterskor på skolan
- arbetsplaner
- ordningsregler
- likabehandlingsplan
- anställningsprocessen och intervjuer av ny personal
- mottagande av nya elever.

Stormöten

För att ge alla elever möjlighet till delaktighet och inflytande har man emellanåt stormöten som är öppna för alla på skolan. Där har man en öppen dagordning, vilket innebär att vem som helst kan anmäla något som man vill ta upp. Här diskuteras stora och små frågor och vissa går sedan tillbaka till skolkonferensen som kan fatta beslut.

Elevmöten

Ytterligare ett forum där man som elev kan ta upp frågor är elevmöten. Klassen träffas varannan vecka och tar upp frågor som kan föras vidare till ett arbetslagsmöte.

”Jag vill vara med och påverka, engagera mig och jobba konkret med skolans utveckling!”

Elevrepresentant

Kommentar

Eleven i centrum och elevinflytande bli här visualiserat på ett konkret sätt. Här får eleverna vara med och fatta beslut som har med deras skolvardag att göra. De får träna på att göra val och ta autentiska beslut. De får också en inblick i hur skolan fungerar när det gäller inköp av till exempel material, de får inflytande över skolans likabehandlingsplan med mera.

Kan 25 öre förändra världen?

Skolan ligger mitt i byn. Man arbetar i arbetslag och vill gärna att eleverna arbetar på egen hand och man använder närmiljön som ett utvidgat klassrum.

I flera år har man utvecklat ett samarbete med den lokala ICA-handlaren. Föreståndaren har besökt skolan och berättat om sin verksamhet. Som ett stöd till skolans hemkunskapsämne skänker han 25 öre per försåld plastkasse (biologiskt nedbrytbar) så att de har råd att köpa in ekologiska råvaror. Han upplåter dessutom affärens annonsblad för att skolan ska kunna ha möjlighet att kommunicera med samhällets invånare. En fjärdedel av annonsutrymmet kan skolan använda till information om sin miljöverksamhet och man har en kanal för till exempel enkäter. Vid entrén till affären har skolan även en anslagstavla för att berätta om skolans vindkraftverk, matprojekt eller konsumtionstema.

Kommentar

I det här exemplet är det utvecklingsområdet Samverkan med samhället som står i fokus. Genom att ta in det omgivande samhället in i skolan skapas engagemang, motivation och förståelse för närliggande problem och frågor. En viktig del i LHU är möjligheterna för eleverna att agera och påverka – att vara en kraft att räkna med i samhället.

En energieffektiv skola

Gymnasieskolan består av flera byggnader och våningar. Under två veckor genomfördes ett energitema, ett samverkansprojekt mellan NkA, FyA och KeA.

Vi stimulerade tanken hos eleverna att göra något åt situationen beträffande

Göta Älv-projektet (projektarbete i 3:an).

De gick längre än vi hade väntat oss t ex undersökte de möjligheten att bygga och få statliga lån för vindkraftverk och tog fram ett underlag för att kunna utföra projektet.

Det är väldigt bra med sådana projekt som ligger utanför de traditionella skolämnena. Det blir mer verklighetsförankrat då; att utgå ifrån hur vi har det och vad vi strävar efter. Något som ska bära sig i längden känns viktigt att få till.

Lärare vid Polhemsgymnasiet

Eleverna skulle täcka in hela skolans totala elförbrukning under en dag. Syftet var att kartlägga energiomsättningen i den dagliga verksamheten, analysera resultaten för att sedan föreslå förbättringar.

Inledningsvis fick eleverna reda på tillvägagångssätt, tillgänglig mätutrustning och lämplig redovisningsform. För att mäta olika apparaters energiåtgång användes en enkel elenergimätare. Mätvärdena kompletterades med intervjuer för att få reda på hur stand by-lägen användes. Man mätte elförbrukningen hos belysning, datorer, projektorer, smartboard, skrivare och kopiatorer. Varje grupp gjorde en skriftlig rapport och en poster, collage eller datasimulerad bild som användes för att följa upp skolans arbete med smart energihushållning.

Några resultat:

Tänk om man skulle stänga av datorerna på natten skulle man spara 374 kWh/dygn!

Tänk om man skulle släcka korridorerna under dagens ljusa timmar skulle man spara 70 kWh/dygn!

Föreslagna åtgärder för att minska energiåtgången:

- släck lampor och byt ut alla lampor mot lågenergilampor
- stäng av tv, video och datorer helt och använd bara stand by när du lämnar tv:n för en kortare stund
- investera i nya vit-varor som drar mindre energi
- duscha kortare tid, en minut i duschen räcker
- skriv på tavlan istället för att använda overhead.

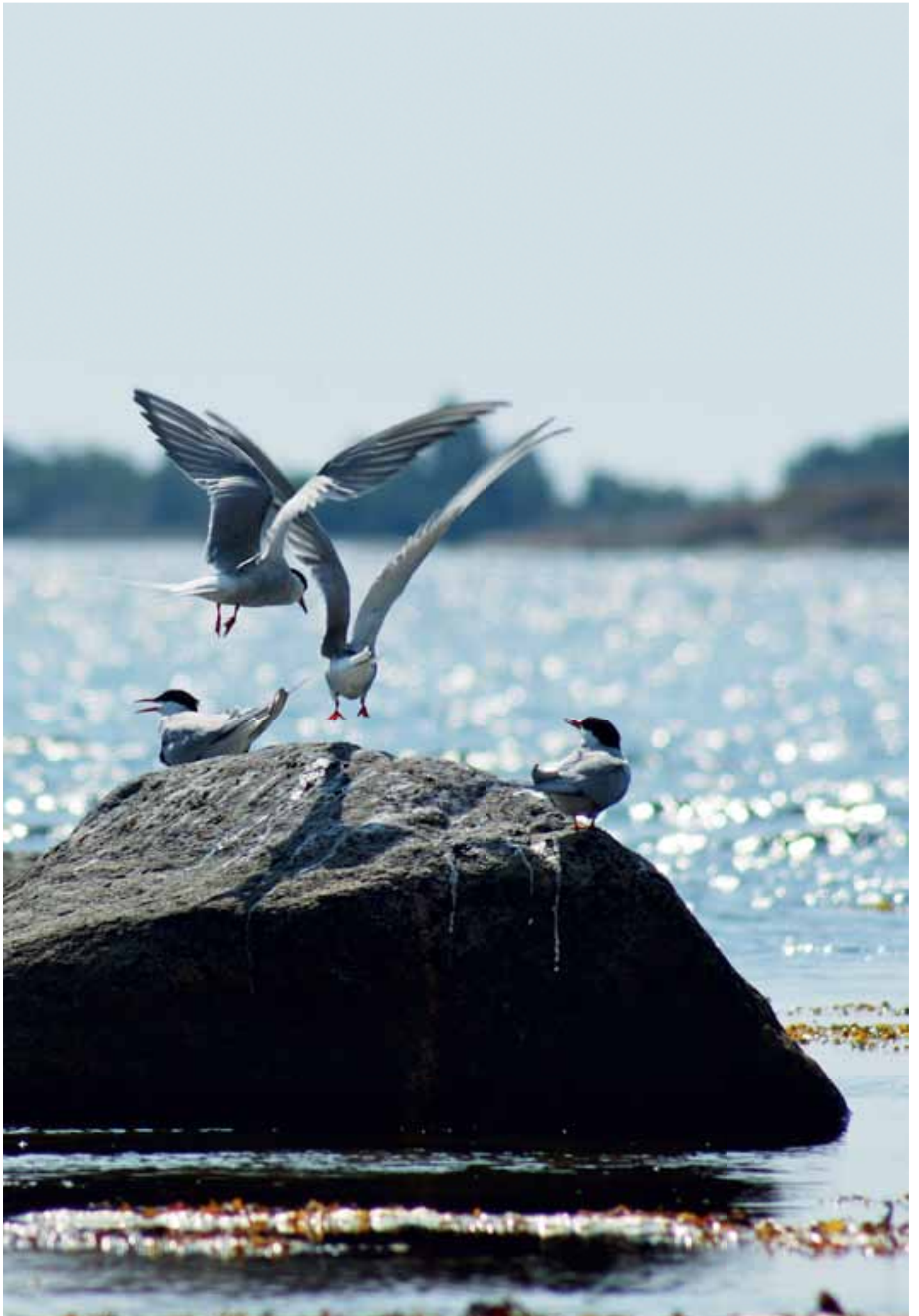
70

KWH/DYGN!

SKULLE MAN SPARA
OM MAN SLÄCKTE
KORRIDORERNA
UNDER DAGENS
LJUSA TIMMAR

Kommentar

I detta exempel är det utvecklingsområdena Eleven i centrum och Skolfastigheten och resurshanteringen som beskrivs. För att klara av att göra medvetna och genomtänkta val behöver eleverna få möjlighet att träna på detta i autentiska situationer. Skolan kan erbjuda stimulerande och utmanande metoder, miljöer och möten där eleven får tillfälle att både forma och utveckla sitt lärande och påverka sin egen läroprocess samt skapa goda förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig kunskaperna för att klara av detta på ett sätt som gynnar en hållbar framtid. Skolan är inte bara lektioner och klassrum. Även inköp av material, energiförbrukning, matinköp, renoveringar med mera är delar av verksamheten som bör involveras i arbetet för en hållbar framtid.

Fiska miljötips

I en mindre, åldersblandad undervisningsgrupp på en skola ville man jobba med Östersjön på ett sätt som skulle inspirera eleverna och där eleverna själva skulle vara med och påverka arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll.

En skärgårdstur

De inledde arbetet med att lärarna tillsammans med klassen gick igenom vad de redan visste om Östersjön. De åkte på en skärgårdstur för att uppleva Östersjön, de tittade på en film som handlade om nedskräpning på havets botten och de studerade andra faktorer som påverkar havet på olika sätt.

Besök på reningsverk

För att få ytterligare en bild av vad som händer med vatten, gjorde klassen ett studiebesök på ett reningsverk och eleverna fick återigen uppleva med alla sina sinnen. Ett av målen med detta arbete var att titta på samhällets funktioner kring vatten och avlopp. Det gjordes genom att studera hur kommunen jobbar och på vilka intresseorganisationer de finns kring dessa frågor och vad de gör.

Det levande havet

Alla miljötips var skrivna på fiskar som eleverna själva hade ritat.

Eleverna skulle också få uppleva livet i Östersjön och det fick de göra genom att åka ut och håva vattendjur och titta på vad som lever under ytan. Därefter var det dags att sprida sina kunskaper som man hade tillägnat sig. Klassen byggde därför en fiskdamm som de monterade upp i ett stort köpcentrum. Alla som passerade förbi fick möjlighet att fiska. Innan spöet sänktes ner så fick de vuxna svara på frågan vilken kategori de tillhörde, bil eller båt? På kroken fick man sedan en geléfisk samt ett miljötips på vilket sätt kan man kunde hjälpa till att förbättra vår miljö. Tipset anpassades beroende på fiskarens ålder och vilken kategori man hade uppgivit. Några exempel: "Om du är på sjön eller vid havet så ta ansvar för dina sopor!", "Duscha istället för att bada", "Om du använder nagellack, lämna in det gamla till miljöstationen!", "Tvätta bilen på biltvätt, för där samlas det smutsiga vattnet upp!". Alla miljötips var skrivna på fiskar som eleverna själva hade ritat.

162 000
LITER VATTEN PER
SVENSK OCH ÅR
KRÄVS FÖR VÅR
IMPORT AV
BOMULLSKLÄDER

Du köper, vem betalar?

På en gymnasieskola fick eleverna uppgiften att producera tidningar på temat ”Hållbar utveckling”.

Tidningarna gjordes i pappersform men publicerades även på skolans hemsida för att kunna spridas till en större publik. Ett två veckor långt ämnesövergripande grupparbete som byggde på elevernas egna idéer kring hållbarhetsfrågor sattes igång.

Finns det en dag efter i morgon?

Som inledning fick ungdomarna se filmen ”Day after tomorrow”, som bygger på boken ”The Coming Global Superstorm” av Bell Art och Strieber Whitley. Historien handlar om hur jorden plötsligt drabbas av ett antal häftiga tornadors, snöstormar och översvämningar, allt som en följd av klimatförändringar. Efter filmen hade eleverna och lärarna ett samtal kring de tankar och funderingar som filmen hade väckt.

Ut i samhället

Som ytterligare inspiration fick eleverna göra ett besök på tidningen Göteborgsposten. Där fick de en inblick i hur en journalist arbetar och hur en tidning görs. Dessutom genomfördes ett besök på Ekocentrum i Göteborg för att få uppslag till olika teman till skoltidningarna. På Ekocentrum berättade guiden om ekologiska fotavtryck, energi, ekologisk mat, transporter och ekologiska kläder.

Eleverna producerar tidningar

Eleverna valde själva vilket fokus just deras tidning skulle ha och det resulterade i teman som till exempel mode, barnarbete och konsumtion.

”Nu när vi håller på att göra ett arbete om hållbar utveckling, lever vi som vi lär? Efter långa diskussioner, är svaret helt enkelt, NEJ! /.../ Vi har lärt oss mycket av det här arbetet. Speciellt om kläder.”

Ur skoltidningen F.T.T Fashion Today Tomorrow

Målsättningen med temaarbetet var ”att eleverna i grupper skulle skapa en tidning på temat Hållbar utveckling”. Det ställdes vissa krav på innehållet: Det skulle innehålla en skriven ledare där eleverna skulle ta ställning till det aktuella temat. Reportagen skulle vara undersökande och faktabaserade, det skulle finnas intervjuer och skolans likabehandlingsplan skulle tas upp. Det ställdes även speciella krav på ”journalisterna”: de skulle arbeta i grupp och kunna utvärdera sin egen tidning.

”Att jobba i grupp kan vara väldigt krävande /.../ I början så är man förväntansfull och planerar hur bra allt kommer att bli, sedan någon gång i mitten blir det tungt och man börjar tröttna. Man får tvinga sig att göra klart arbetet /.../ Men trots allt är det viktigt att lära sig att jobba i grupp, för det har man nytta av längre fram i livet.”

Ur skoltidningen Miljömode

”Nu när vi håller på att göra ett arbete om hållbar utveckling, lever vi som vi lär? Efter långa diskussioner, är svaret helt enkelt, NEJ!”

Kommentar

Eleverna har i detta exempel själva fått arbeta fram sin tidning, vad den ska fokusera på, vilka frågor som ska tas upp och så vidare. Ett sådant arbetssätt kräver engagerade elever, en lärandemiljö där alla kommer till tals och där alla vågar säga vad man tänker. Eleverna ska själva ta ställning för temat i sin tidning och det kräver reflektion och diskussion. Detta ämnesövergripande exempel har med flertalet av de sex hörnstenarna under utvecklingsområdet Undervisning och lärande, till exempel reflektion, flera perspektiv och eleven i centrum.

En långsiktig och hållbar utveckling

På en gymnasieskola i västra Sverige har personalen lagt ner mycket tid för eftertanke och haft många diskussioner kring skolans arbete kring Lärande för hållbar utveckling.

De tycker att det är viktigt att arbetet inte "tar slut" och har därför granskat vad som behövs för att Lärande för hållbar utveckling ska bli en naturlig del av undervisningen.

Att finna lösningar på orättvisor

På skolan finns ett exempel på ett ämnesövergripande arbete där man arbetar med lokal, nationell och global rättvisa. Eleverna får själva identifiera rättvisor och orättvisor i sin närmiljö. Därefter jobbar de vidare med att beskriva vad de har identifierat och sedan försöka hitta lösningar på eventuella orättvisor. Målet med detta är att stimulera elevernas motivation och att visa att de själva kan vara med och påverka och genomföra en förändring.

– Hur planerar du LHU?

– Börja där eleverna redan är, i nagellacket!

Lärare vid Rudbeckianska gymnasiet

Handlingsplan

Skolan har anställt en lektor som ska driva på skolans arbete med LHU. En central del i arbetet för att få långsiktighet och helhet är att det finns en handlingsplan som beskriver skolans situation med en kort återblick, vad som har gjorts, ett "just nu-läge" och vilka förbättringsområden som kan identifieras. Detta dokument kan sedan vara en hjälp när personalen ska planera skolans vidare arbete. Det är också av stor betydelse att arbetet med hållbar utveckling presenteras och beskrivas för nyanställda och tillfälliga besökare.

Att komma innanför skalet

För att Lärande för hållbar utveckling ska landa hos alla på skolan och bli en naturlig del av undervisningen gäller det att fånga eleverna, väcka deras känslor och komma dem "innanför skalet".

Lärarna jobbar medvetet med att visa på olika dimensioner av undervisningsstoff och på så sätt får eleverna möjlighet att se flera sidor av samma mynt. Eleverna får möjlighet att bilda sig en egen uppfattning byggd på fakta, värderingar med mera. Man använder sig mycket av tidningsartiklar och bygger på så vis undervisningen kring aktuella händelser, intressekonflikter och frågeställningar. Detta sätt att arbeta underlättar också ämnesintegreringen, vilket främjar ett holistiskt sätt att bemöta frågor och konflikter med mera som tas upp i undervisningen.

När vi diskuterar hållbar utveckling i undervisningen så gör vi redan mycket, men vi har inte terminologin för det. Det gäller att kartlägga vad vi gör och vad kan vi göra mer. Hur kan vi ha med det i undervisningen men också leva det budskapet?

Emma Johansson, lärare i svenska och engelska vid Porthälla gymnasium

Kommentar

Den här skolan lägger stor vikt vid en helhetssyn på Lärande för hållbar utveckling. Genom att arbeta ämnesintegrerat och att föra ständiga diskussioner kring frågan, vill man att Lärande för hållbar utveckling ska landa i skolans kultur och värdegrund. Genom att lyfta aktuella samhällsfrågor vill man få eleverna engagerade och medvetna om hur och att de kan påverka.

5 MÅL

SATTES UPP
FÖR KLIMATSMART
HANDLANDE

Du blir vad du äter

Lärarna i ett arbetslag på den lilla 7–9-skolan funderade över vad vi som konsumenterna ska tänka på för att handla klimatsmart.

Man beslutade om att borra djupare i ämnet och ett mattema för årskurs 9 var beslutat. Man enades om fem stycken mål:

Mål 1: Att förändra matvanorna hos eleverna

Sträva efter att endast använda ekologiska och närodlade livsmedel på hemkunskapslektionerna.

Mål 2: Att ändra elevernas köpval i skolans cafeteria

I samarbete med elevrådet och skolcafeterians personal verka för att utbudet i cafeteria blir mer ekologiskt. Eleverna ska erbjudas ett "eko-alternativ" där alla ingredienser är krävmarkerade och/eller närodlade. "Ekoalternativet" ska prismässigt vara billigare än de mer onyttiga produkterna.

Mål 3: Att ändra föräldrarnas inköp av mat

Genom att göra eleverna medvetna om vad de äter ska de påverka föräldrarna till att handla mer miljöanpassade varor än tidigare.

Mål 4: Att ändra bygdens matinköp i butiken

Genom information påverka kunderna i bygden så att de ökar andelen närodlad och krävmarkerad i sin kundkorg.

Mål 5: Att påverka politiker i kommunen

Genom att informera politikerna om matprojektet och få dem att delta i enkäter samt öka deras vilja att förändra skolmaten mot mer ekologiskt och närodlad.

Genomförande av mattemat

Temadag

Mattemat inleddes med en temadag där eleverna funderade och kom med idéer om hur de ville arbeta med projektet. Eleverna delades sen in efter intresseval. Områden som eleverna valde att fördjupa sig i var till exempel krävodlat, transporter, ät dig mätt på rätt sätt, transfetter och röd- och grönlisterade fiskar.

Ändra bygdens matinköp i butiken

Den lokala ICA-handlaren inbjöds att delta i mattemat. Han erbjöd skolan plats på affärens annonsblad. Elevernas mattankar fick därmed en möjlighet att spridas och en enkät om invånarnas matvanor kunde genomföras. ICA-handlaren skänkte dessutom 25 öre per försåld plastkasse (biologiskt nedbrytbar) för att hemkunskapen skulle kunna köpa in ekologiska råvaror.

Skolan bjöd in olika föreläsare. En växthusodlare i samhället berättade om ekologisk odling, ICA-handlaren tog upp affärens arbete med ekologiska och närodlade varor och en representant från WWF fördjupade kunskaperna kring ekologiska fotavtryck.

Cafeterians utbud

Under ett stormöte diskuterade eleverna cafeteria's utbud. Man enades bland annat om att glass och flaskvatten skulle tas bort från sortimentet, brödet skulle vara ekologiskt, påläggen närodlade och honungen skulle vara lokalproducerad. Cafeteria's nya inriktning presenterades av elever på föräldrarnas enhetsråd som senare tillsammans med elevrepresentanter tog beslut i frågan.

Påverka politikerna i kommunen

För att kunna påverka politikerna att tänka och handla klimatsmart i de beslut de ska fatta skickade eleverna ut samma matenkät som invånarna fick, till kommunens politiker.

På So-lektionerna diskuterade man vilken fråga som skulle kunna vara lämplig att skicka till kommunfullmäktiges sammanträde som "allmänhetens fråga". Elevernas fråga löd:

"Enligt den lokala Agenda 21 för Norrtälje kommun är ett av målen att öka andelen närproducerade och ekologiska livsmedel i skolmaten. Matpriserna stiger och kostnaderna för skolköken ökar utan att extra medel tillförs. Nu kommer det kanske bli ännu svårare för våra skolkök att öka andelen ekologiskt och närproducerat. Vår fråga till er politiker är om ni fortfarande har ambitionen att öka andelen närproducerat och ekologiskt i skolmaten och hur ni i så fall ska nå detta mål."

Politikerna uttryckte att de var glada över elevernas engagemang i matfrågan. Just nu fanns inte möjlighet att öka anslagen till skolköken. Däremot skulle frågan tas upp när det vart dags för nya budgetförhandlingar. Kanske kunde också kraven vid kommunens upphandlingar ändras så att det blev möjligt för de lokala odlarna att konkurrera med övriga på marknaden.

Att vi har blivit en skola på hållbar väg har präglat hela skolan. Personalgrupper som städ, vaktmästare och våra gulliga mattanter hakar på. När barnen säger: "Vi vill ha Krav-mjolk hos oss", då säger mattanterna "okey" och barnen känner sig betydelsefulla.

Mona Elfsberg,
lärare vid Hosjöskolan

Kommentar

Det här exemplet visar värdet på utvecklingsområdena Eleven i centrum och Samverkan med samhället. Det är elevernas motivation och kunskaper som betonas. Genom att få möjlighet att "ta beslut som verkligen betyder något" och som grundas på kunskaper vidgas elevernas handlingskompetens. När eleverna tränas att vara med i samhällsbygget genom autentiska situationer och får erfarenheter från olika demokratiska sammanhang skapas framtidstro.

DET FÖRLÄNGDA KLASSRUMMET

En viktig aspekt i lärande för hållbar utveckling är kontakten med naturen och det omgivande samhället. Här finns möjligheter att koppla innehållsfrågor om ekologisk bärkraft till social rättvisa och ekonomisk hållbarhet. Att lämna klassrummet sätter barnens/ungdomarnas egna frågor och förstahandserfarenheter i centrum. Mona Elfsberg, klasslärare vid Hosjöskolan, sammanfattar: "Vi har mycket undervisning ute. Det är viktigt att barnen ser och uppskattar det som de har i kring sig; att man inte längtar bort utan att man är här och nu och gör vad man kan".

VARJE MÄNNISKAS RÄTT TILL ETT VÄRDIGT LIV

Vi har låtit Inger Björneloo, en universitetslektor vid Institutionen för didaktik och pedagogisk profession vid Göteborgs universitet, reflektera över Skola på hållbar väg i två kapitel. Inger har sina rötter i den halländska myllan och började sitt lärarliv i grundskolan.

– Jag ser hållbar utveckling, med allt vad det kan innehålla, som en bas för både bildning och utbildning.

Ett gott liv för alla, överallt och alltid. Så enkelt och så komplicerat kanske hållbar utveckling kan definieras. Det har genom åren vuxit fram hundratals förklaringar till vad hållbar utveckling är. Den definition som utgör ursprunget härrör sig från FN-kommissionen år 1987:

Sustainable development meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs (WCED; 1987, 1988).

Varje dag står det något i tidningen om den (o)hållbara utvecklingen i världen. Ibland har de svarta rubrikerna ett nästan apokalyptiskt tonfall. Läsare uppmanas på och mellan raderna till förändring och förbättring, men det är svårt att förstå vad det handlar om och vad man kan göra.

Många utmaningar

Trots alla internationella överenskommelser och initiativ om människors livskvalitet, rättigheter, fred och människors möjligheter till utbildning går det långsamt att närma sig målen. Världens rika länder har inte hållit sina löften, antalet människor i världen som lever i absolut fattigdom blir allt fler, priser på varor står inte i proportion till naturvärden och antalet arter i världen minskar för var dag. Dock noterar Jäger (2007) att det internationella protokoll som skrevs i Montreal resulterade i att förstörelsen av ozonlagret i stratosfären hejdades, tusentals små projekt världen över har startat och utvecklar framgångsrikt insikter om hållbarhet, forskare har bidragit till att vi bättre förstår komplexa sammanhang i världen, med Kyotoprotokollet togs de första stegen mot klimatförändringar och många länder verkar i stort och smått för en hållbar utveckling.

Enorma förväntningar på utbildningens möjligheter att bidra till en hållbar utveckling uttrycks i policydokument från UNESCO. Även i svenska styrdokument, för både grund- och gymnasieskola, uttrycks ett tydligt uppdrag och en förväntan om att utbildningen ska bidra till en hållbar utveckling. Almers (2009) ställer den retoriska frågan om det är rimliga förväntningar som riktas mot skolan.

Lärande för hållbar utveckling

Utbildning kan ses som en nyckel till hållbar utveckling och lärande är en förutsättning för att människor ska kunna möta de utmaningar världen står inför. Ända sedan 1987 då FN-kommissionen formulerade en definition av vad hållbar utveckling är har utbildningsansvariga världen över arbetat med mål och medel för att bidra till denna utveckling.

”En utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

Efter FN-konferensen 1992 i Rio fick vi en gemensam etikett genom Agenda 21 – en dagordning för det 21:a århundradet. En intressant del i Agenda 21, och som bidrog till det stora genomslaget den fick, är alla intresseorganisationer som tog del av ansvaret för utbildningsinsatser på lokal, regional och nationell nivå. Till stor del handlade undervisningen om ekologiska frågor och miljöundervisningen kom på dagordningen i alla svenska skolor.

Vid konferensen Learning 2004 i Göteborg vidgas undervisningen till att också omfatta andra aspekter av hållbar utveckling till exempel demokrati och handlingskompetens.

Lärartankar om Lärande för hållbar utveckling

”Hållbar utveckling handlar om gemensamt ansvar och solidaritet mellan generationer, mellan kvinnor och män och mellan folkgrupper och länder. Världens länder är i dag sammanflätade och beroende av varandra som aldrig tidigare.”

www.skolverket.se

I en studie från 2007 ger jag exempel på hur lärare formulerar sig kring undervisning och lärande för hållbar utveckling. Lärande ses som livslångt och det innefattar både fostran och utveckling. I skolan sker endast en ringa del av allt det lärande en människa är med om från födelse till död. Lärande handlar exempelvis om att delta i sociala praktiker, att dela information med andra och att öva färdigheter i meningsfulla sammanhang. Detta kan betraktas som ett sociokulturellt perspektiv på utbildning. Lärande för hållbar utveckling kan också ses som ett perspektiv som ska genomsyra hela undervisningen. Det kan hjälpa läraren att välja stoff och metoder samtidigt som eleverna skaffar sig förståelse för sociala, ekonomiska och ekologiska aspekter på samhället.

Studien över lärares arbete med hållbar utveckling kan sammanfattas i fem tematiska fält. Syftet med studien var att finna ett innehåll, ett VAD, som lärare anser att elever behöver kunna, veta och förstå för att själva bidra till en hållbar utveckling i världen. De fem innehållsliga fälten motsvarar detta innehållsliga vad och har rubrikerna Helheter och sammanhang, Delaktighet och ansvar, Inlevelse och förståelse, Självkänsla och kommunikationsförmåga samt Förmåga att lära. Här följer en kort sammanfattning av varje tema.

Fem viktiga områden

1

Helheter och sammanhang

Världen är en enda och allt hänger ihop. Det betyder att elever måste möta helheter och komplexa sammanhang i undervisningen och de behöver utveckla kunskap i att tänka självständigt kring dessa menar lärarna. Utgångspunkt för arbetet kan vara reella händelser på lokal eller global nivå, det kan vara egna studiebesök eller något eleverna gör på skolan. Eleverna ska lära sig att jämföra de egna livsvillkoren med livsvillkor i andra miljöer och andra tider. Här kommer både kursplaner i historia, religion och geografi in. Eleverna ska också utveckla förståelse för ekologiska sammanhang och kunna ge exempel på livscyklar och ekosystem. Därför blir studier i skog och mark viktiga inslag i undervisningen och här uppmärksammas också människans påverkan på naturen.

2

Delaktighet och ansvar

Elever ska vilja, våga och kunna delta aktivt i samhället. En hållbar samhällsutveckling kräver att medborgare bryr sig om vad som händer. Barn och unga ska förstå att de har inflytande i olika sammanhang och att deras val kan få konsekvenser. Att ta ansvar för sina val förutsätter vissa grundläggande kunskaper och även en vilja att sätta sig in i aktuell problematik. Det är ingen självklarhet att man känner sig delaktig i fattade beslut eller att det upplevs som meningsfullt att reflektera över sina val.

3

Inlevelse och förståelse

Elevers förmåga att identifiera sig med andra och ta andras perspektiv i tillvaron är centralt i en utbildning för hållbar utveckling. Detta innefattar en vilja att utveckla goda relationer och empati för människor både i närheten och människor på avstånd. Ellen Almers, forskare vid högskolan i Jönköping, kallar detta avståndsmoral och menar att det syftar på moraliskt ansvar i handling, både mellan generationer och globalt och det kännetecknas av att konsekvenser av handlingar drabbar eller gynnar någon man inte har direkt relation till.

4

Självkänsla och kommunikationsförmåga

För att barn och unga ska utvecklas och lära behöver de ha ett visst mått av tillit till sin egen förmåga. En språklig säkerhet kan vara grundläggande för självkänslan och därför är det av stor betydelse att läs- och skrivstarten i förskolan blir lugn, trygg och inspirerande. Eleverna ska kunna delta i samtal där de uttrycker sig och sätter sig in i hur andra tänker. De ska kunna läsa, skriva och kritiskt reflektera över budskap i text och bild. En god självkänsla innebär också en utvecklad kroppslig tillit som kan grundas i en aktiv och hälsofrämjande livsstil.

5

Förmåga att lära

Barn och unga ska kunna använda olika redskap och metoder för att få inblick i sina möjligheter att lära och utvecklas. Det underlättar för elever att bli medvetna om sina förmågor att lära, om innehållet, målet med arbetet och metoderna är begripliga för dem. I en skola där det råder goda relationer mellan elever, föräldrar och skolpersonal är förutsättningarna goda för barn och unga att utveckla arbetsglädje och medvetenhet om meningen med att lära.

”Förskolor, skolor och vuxenutbildningar har ett tydligt uppdrag att bidra till en socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling. Uppdraget formuleras i nationella styrdokument som skollag, läroplaner och kursplaner.”

www.skolverket.se

Litteratur

Almers, Ellen. (2009) Handlingskompetens för hållbar utveckling: Tre berättelser om vägen dit. Högskolan i Jönköping.

Björneloo, I. (2007) Innebörder av hållbar utveckling. En studie av lärares utsagor om undervisning. Göteborg Studies in Educational Sciences, 250. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Gadotti, Moacir. (2008) What we need to learn to save the planet. International Journal of Education for Sustainable Development. 2(1):21–30.

Jäger, Jill. (2007). Our Planet. How Much More Can Earth Take? The Sustainability Project. London: Haus Publishing Ltd.

Kemp, Peter. (2005) Världsmiddagsgästen. Politisk och pedagogisk filosofi för det 21 århundradet. Göteborg: Daidalos.

Scott, William & Gough, Stephen. (2003). Sustainable development and learning. Framing the issues. London: Routledge Falmer.

SOU2004:104. (2004) Att lära för hållbar utveckling. Betänkande av Kommittén för utbildning för hållbar utveckling. Stockholm; Fritzes.

UNESCO (2002) Education for Sustainability från Rio to Johannesburg. Lessons learnt from a decade of commitment. Paris: The International Work Programme on Education, Public Awareness and Sustainability of the United Nations Commission on Sustainable Development.

UNESCO (2004) United Nations Decade for Sustainable Development 2005–2014. Draft International Implementation Scheme. www.unesco.org/esd

WCED. (1987) Our Common Future. Report from World Commission on Environment and Development. (No 0-19-282980-x) Oxford: Oxford University Press.

WCED. (1988). Vår gemensamma framtid. Världskommissionen för miljö och utveckling. Stockholm: Prisma och Tidesn Förlag.

Öhman, Johan. (2006). Den etiska tendensen i utbildning för hållbar utveckling. meningsskapande i ett genomlevandeperspektiv. Örebro Studies in Education 13. Örebro: Universitetsbiblioteket.

EN SAMMAN- FATTNING I TRE FÄLT

Inger Björneloo sammanfattar i det följande kapitlet sina reflektioner av projektet Skola på hållbar väg.

I tre år har modellskolorna samarbetat med WWF kring skolutveckling med namnet Skola på hållbar väg. När jag studerar skolornas arbete som kommer till uttryck i visioner, arbetsplaner, konkreta resultat, intervjuer med mera så kan tre fält ringas in: Ekologiska fotavtryck, Reflektion och Handlingskompetens.

Det viktiga demokratibegreppet finns med bland dessa tre fält eftersom undervisning som syftar till Handlingskompetens för en hållbar utveckling har demokrati inbyggt i både mål, medel och metoder. I förståelsen av begreppen ekologiska fotavtryck och biologisk mångfald finns också en given demokratisk grund. Och i själva begreppet Reflektion finns demokratiska värderingar som ett fundament.

Helt i linje med anvisningar i alla styrdokument ska elever ses som delaktiga i utformningen av den pedagogiska verksamhetens innehåll och form och på så sätt får de också praktiskt öva sig i demokratiska processer. Det går inte att lyfta ut demokrati någonstans för då faller resten, ungefär som att lyfta bort reglarna i en takkonstruktion och beskriva dem för sig medan taket rasar.

1

Första fältet: ekologiska fotavtryck

Ska man undervisa om ”det rätta och goda”?

Lärare och elever på modellskolorna ger många förslag på hur man kan lägga upp arbetet för att eleverna ska förstå innebörden i begreppet ekologiska fotavtryck. Det är ofta någon form av temaarbete där eleverna arbetar med att söka fakta själva och så knyter man samman och diskuterar. Det är förenat med vissa dilemman att vara lärare här för kanske frestas man att undervisa om ”det rätta och det goda”, men lärarens viktiga uppgift är att lägga upp arbetet så att elever får möjlighet att under demokratiska former själva definiera hållbar utveckling och ekologiska fotavtryck och vilken betydelse detta har för dem. I samtalen kan skilda perspektiv komma till ytan och genom att det egna perspektivet får konfronteras med andras kan det komma att nyanseras. Det finns inget givet facit på vad som är bäst och därför behöver alla delta i samtalen om vad som är klokast för världen och lämpligast för dem själva. De tränar sin förmåga att tyda statistiska data och leta efter förklaringar, de tolkar och sammanställer slutligen sina resultat på ett sätt så andra får en bild av både problem och lösningar. Här övar eleverna också sin förmåga att argumentera och stå för sin åsikt. Lundegård (2007) skriver att läraren har en mycket viktig roll i att lyfta denna samtalprocess till reflektion och göra den synlig för eleverna.

Leksaker från Kina

Konsumtion och produktion är exempel på temaområde som presenteras från modellskolorna i syfte att förstå vad ekologiska fotavtryck är och eleverna har då fått arbeta med exempelvis livscykelanalyser. Det är en tämligen komplicerad metod, men eleverna kan gå så långt det är möjligt i att söka en varas alla kostnader och påverkan genom alla steg från råvaror till produktion, transporter, användning och till slut destruktion. De kan fundera över hur resurser kan användas klokare från början till slut. En uppgift kan bestå i att ta reda på varför vissa varor kan säljas så billigt – varför kostar leksaker från Kina exempelvis mycket mindre än liknande leksaker från Sverige? Vad betyder rättvisemärkning? Behöver vi så många saker? Vad kan någon annan använda? Hur ser eleverna på återbruk och återvinning och hur kan detta knytas till ekologiska fotavtryck?

Mat och klimat

Ett annat temaområde som behandlas i alla åldersgrupper är matens påverkan på klimat och hälsa. Här ger modellskolorna olika exempel på samarbete tvärsöver ämnesgränser och åldersgrupper. Att hänga världskartan på väggen i klassrummet och fundera över hur långt maten transporterats innan den når våra bord ger en förståelse över var länder ligger i relation till varandra. Det ger också en blick för att eleverna kanske kan leta efter ursprungsmärkning när de handlar. Men även denna problematik har sina sidor – kanske blir fotavtrycket mindre genom att vi köper solmogna tomater från Spanien än växthusodlade från Sverige, trots transporterna. Ingenting är enkelt och en del av kunskapen om ekologiska fotavtryck är insikten om just detta.

Glassen påverkar regnskogarna

Andra frågor som modellskolorna tar upp är exempelvis: Vad vet eleverna om utfiskning? Vilka är konsekvenserna av att odla tigerräkor? Vilka gifter sprids i naturen och konsekvenserna av detta? Hur påverkas vissa naturmiljöer i världen, exempelvis regnskogarna i Malaysia och Indonesien, på grund av att vi dagligen konsumerar margarin, glass, kex och chips som innehåller palmolja? Odlingar av oljepalmer har tredubbats de senaste 30 åren och få känner till sambanden mellan biologisk mångfald och palmoljan i vår mat. Ännu färre tar ansvar för konsekvenserna. Enligt WWF ”lånar” varje svensk 11 kvadratmeter mark för att tillfredsställa sin konsumtion av palmolja.¹

”De demokratiska principerna att kunna påverka, vara delaktig och ta ansvar ska omfatta alla elever. Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier samt deras inflytande på såväl innehåll som former ska vara viktiga principer i utbildningen. Enligt skollagen åligger det alla som arbetar i skolan att verka för demokratiska arbetsformer.”
(1 kap. 2 och 9 §§)
www.sweden.gov.se

Hosjöskolan minskar sina ekologiska fotavtryck.

Biologisk mångfald

I nära anslutning till området med ekologiska fotavtryck ligger begreppet biologisk mångfald.

Mångfalden behövs. Vi människor lever av naturen och dess produkter och tjänster, som vi förädlar. Betänk hur det skulle se ut omkring oss om nedbrytningsprocesserna upphörde och vårt avfall låg kvar. Om alla fåglar, humlor och fjärilar försvann – ingen fågelsång om våren, inga ängsblommor att plocka.

Många lärare uttrycker på olika sätt att barn och unga behöver utveckla en känsla för naturen och för den natur och samhälle som finns i deras omedelbara närhet. Att lämna klassrummet och ge sig ut är ett led i detta. Utanför klassrummet finns möten med helheter och det sönderfaller inte i skolämnen. Här får man i stället möjlighet till sammansatta erfarenheter och upplevelser där både tankar, känslor och intryck kan samspela. En sådan undervisning behöver planeras och bearbetas – även eleverna måste vara införstådda med syftet och vad som ska göras.

Att ta klivet ut i närmiljön

En förståelse för naturen innefattar även en känslighet för människan – allt hör ihop och vi hjälper eleverna genom att låta dem erfara hur saker och ting hänger samman. Via olika konkreta utgångspunkter kan elever lära sig se sammanhang först i det nära och så småningom i allt vidare perspektiv. Undervisningen bygger på det som är aktuellt och det eleverna har nära sig.

Tunga ekonomiska sektorer som jord- och skogsbruk samt fiskerinäringen är direkt beroende av ekosystemen och deras produktion. Även den genetiska variationen är värdefull – liksom den mängd av substanser som framställs i organismerna. All högteknologi till trots, den mat vi äter kommer fortfarande från växt- och djurriket².

1) <http://www.wwf.se/v/ekologiska-fotavtryck/1127730-palmlolja-ett-hot-mot-regnskogen-och-orangutanen>

2) <http://www.naturvardsverket.se/sv/Arbete-med-naturvard/Detta-ar-naturvard/Biologisk-mangfald/Vad-innebar-biologisk-mangfald/>

Att börja tidigt i förskolan

Att bygga upp förståelse för begrepp som biologisk mångfald och ekologiska fotavtryck börjar i förskolan med de yngsta barnen. Flera exempel från förskolor och skolor handlar om utomhuspedagogik, skolträdgårdar och skolskogar. Här följer barn och personal växandet, de sköter om, de dokumenterar och ställer frågor och de lär sig arter och sammanhang. Alla skolämnen ingår i detta och alla sinnen skärps och behövs i lärandet. Man använder matematiken till exempel genom att räkna ut areor, priser på fröer och jord, försäljning av grönsaker och skott. Språkkunskaperna utvecklas genom att eleverna skriver om vad de gör, vad de undrar, vad de planerar att göra. De "forskar" kanske genom att de fördjupar sina kunskaper om någon insekt de hittar och lär sig hitta i uppslagsverk eller på Internet. De skriver dikter eller sagor om olika fenomen. De lär sig ta ansvar genom att de sköter om sin skog och sin trädgård och de lär sig samarbeta. I demokratiska beslutsprocesser diskuterar de fram hur fortsättningen ska bli. Kanske behöver de hjälp av någon yrkesmänniska när det kommer till problem de inte själva kan lösa i skogen eller trädgården?

Att bygga en undervisning på elevernas idéer, tankar och intresse

Ur dokumentation från en modellskola kan man läsa om hur man arbetar med en skolträdgård respektive en skolskog:

Vi lär, samarbetar och tar ansvar för en hållbar livsstil och värld.

Vi trivs och bygger framtiden tillsammans.

Vision för Tomtebogårds förskola och skola

Skolträdgård

”Vid ena sidan av skolgården fanns en grönyta som tidigare varit tomtmark. Det blev där som skolträdgården byggdes upp. Målet med skolträdgården var att barnen (och deras föräldrar) skulle få en förbättrad matkultur, förståelse för fröets utveckling, kunskap om naturens kretslopp och kunskaper om hur man brukar jord. De olika barngrupperna på skolan bearbetade jorden innan det var dags för sådd och plantering i slutet av maj. En hel del av växterna hade barnen tillsammans med sina lärare förkultiverat inomhus för att kunna plantera i landet. Under juli månad när skolan var semesterstängd sköttes landet av frivilliga föräldrar och barn. Första året när man odlade växte det väldigt bra. När barnen kom tillbaka i augusti fanns det färdiga morötter, broccoli, sallader, grönkål, dill, rädisor och mycket annat för barnen att smaka av.”

När vi gick till Skogstorparplatsen så frågade jag:

– Vem bestämmer vilken väg vi ska gå, den raka eller den krokiga?

De trodde att jag bestämde.

– Hur skulle de bli om ni bestämde?

– Då blir det den krokiga, sa barnen.

Skolskog

”Umeå kommun och Skogssällskapet som förvaltar kommunens skogar gav skolan ett område på ca 1 ha för aktiviteter i samband med planlagd skolundervisning. Avtalet innebar att skolan utöver allemansrätten äger rätt att för undervisningsändamål bryta kvistar och grenar, sätta upp fågelholkar och bygga vindskydd. Man byggde en infart med en ramp för att skogen skulle bli åtkomlig för elever med funktionshinder och barn i barnvagn från förskolan. Under åren har skogen använts regelbundet, framför allt under tidig höst och sen vår, men grupper har också använt skogen under vintern för skidåkning. Man har byggt en bro, vedskjul, ett litet torn, grillplatser, samarbetsbana och naturstig med text och bilder. Skogen har blivit ett viktigt komplement i undervisningen om natur, miljö och hållbar utveckling. Eleverna ritar kartor över sin skog, de upprättar lägerplatser, de leker, klättrar, balanserar, de lagar mat i skogen och de prövar att använda redskap som kniv, yxa och såg.”

Skolskog och skolträdgård är exempel på undervisningsstrategier som bygger på barns och ungas delaktighet och ansvarstagande, på kreativitet och arbetsglädje, på handlingskompetens och miljömedvetenhet. En fruktbar väg för lärare är att analysera hur den pedagogiska verksamheten kan understödja kreativitet, fantasi och barns meningsskapande, samtidigt som läraren stakar ut riktningen mot de mål som förskola och skola har att förvalta. En undervisning som bygger på barns idéer, tankar och intresse har alla möjligheter att bidra till att barnen blir engagerade i frågor som rör hållbar utveckling.

2

Andra fältet: reflektion som ett verktyg att lära

Elevernas kunskapsutveckling är beroende av om de får möjlighet att se samband. Skolan ska ge eleverna möjlighet att få överblick och sammanhang, vilket fordrar särskild uppmärksamhet i en kursutformad skola. Eleverna ska få möjlighet att reflektera över sina erfarenheter och tillämpa sina kunskaper (Lpf 94 s.6)

Skriv!

Många pedagoger och forskare ger exempel på att om man vill att elever ska studera och lära på ett mera aktivt sätt, finns det förmodligen inget mera kraftfullt redskap än att låta dem skriva mera – oberoende av vilket ämne det gäller. Var och en som själv försökt uttrycka sina tankar om någonting i skrift vet hur starkt själva skrivandet aktiverar det egna tänkandet, menar Sandström Madsén (1996). Om jag inte förstår hur något förhåller sig kan jag i regel inte heller förklara det för någon annan. Genom att skriftspråket ställer större krav på tydlighet och precision än talspråket, tvingar skriftspråket fram en större medvetenhet om de egna tankarna hos den skrivande

Samtalets betydelse

Samtalet har också stor betydelse för att lära och förstå. Samtal med kamrater i en liten trygg grupp där man får tillfälle att formulera sig och pröva sina egna tankar och förståelse är avgörande för att många elever ska få några bestående resultat av sina studier. Att först med egna ord försöka uttrycka det man vill säga kan vara ett viktigt steg mot skrivande. Genom att aktivt använda sitt eget språk, sina egna ord, när man ska tränga in i nytt stoff är den springande punkten. Då man med språkets hjälp får möjlighet att integrera det nya med det man redan vet, då gör man det nya till sitt eget. Det nya bitarna faller på plats och då finns det också förutsättningar för effekter på lång sikt.

Om eleverna under inledningen av ett undervisningsavsnitt ombeds skriva ner sina tankar om det som ska studeras, blir det möjligt för läraren att anknyta till och vid behov utmana de föreställningar som kanske annars hade blockerat deras förståelse. Skrivandet kan alltså användas diagnostiskt och inte som en form av kunskapstest. När eleverna blir vana vid detta kan de lägga mera kraft på att beskriva hur de tänker och även ta upp sådant de inte vet. Detta ger läraren en god grund för att lägga upp en undervisning som når fram till alla elever.

Kunskapstester

Kunskapstest i slutet av ett arbetsområde kan också se olika ut. I stället för långa komplicerade frågor som kanske ger korta lättträttade svar, kan de bestå av korta frågor som kräver långa, reflekterande resonemang som svar. Det är tämligen vanligt med färdigformulerade uppgifter som elever ska lösa med hjälp av böcker eller webbsidor. Det gäller att leta upp ”rätt svar”. Eleverna klarar i allmänhet inte att själva bearbeta den information de skaffar sig på ett sådant sätt att den blir till kunskap och elever som i stället vant sig vid att reflektera aktivt, självständigt och kritiskt och med egna ord formulerar vad de förstår har mycket större möjlighet att också lära sig något under vägen, skriver Jörgel Löfström (2005). Deras förmåga att med egna ord sammanfatta och förklara vad undervisningen gått ut på är förmodligen det bästa måttet på att de verkligen förstått. Detta kan sättas i relation till uppsatta mål och betyg.

Hur bearbeta sina upplevelser?

En vägledande princip för undervisningen skulle kunna formuleras så här: Hur ger jag elever rika tillfällen att bearbeta sina upplevelser och hur stödjer jag dem att i utredande och sökande dialoger, talande och skrivna texter hålla kvar en angelägen innehållsinriktning? Det handlar alltså om att läsandets och skrivandets kärnfrågor inte

är tekniska. Det är naturligtvis bra att i skolan få lära sig allt om skrivförberedelse, skrivarbete, personteckning, miljökildring, dialog och hur en intrig växer fram. Men grundfrågorna i skrivundervisning är inte dessa. Grundfrågorna är mycket mera mänskliga. De avser sådant som självinsikt, frihet, självförtroende, kunskap och vidsynt förståelse av mänskligt liv.

Vi tänker och vi handlar

Lärande handlar om att skaffa sig kunskap och förståelse för att göra den egna verkligheten begriplig. Man kan säga att lärande kommer till stånd när vi omprövar våra handlingar genom att reflektera över våra erfarenheter. Det kan bli som en samverkan mellan vad vi tänker och vad vi gör. I det vardagliga arbetet är det egna tänkandet och handlandet integrerat. Vi tänker medan vi handlar och handlar medan vi tänker. Om vi vill lyfta oss från det rutinmässiga vardagshandlandet och våra inrotade tankemönster måste vi finna någon form av distans till dessa, det vill säga tanke och handling behöver skiljas åt. För att nå kunskap i djupare bemärkelse måste vi komma till insikt om varför vi tänker som vi tänker och varför vi handlar på ett visst bestämt sätt. Att reflektera över det egna tänkandet kan innebära att både uppmärksamma vad och hur man tänker. Distansering kan ske exempelvis genom samtal med andra, genom att skriva och reflektera och genom att läsa och begrunda vad andra genom studier kommit fram till.

Att prova begrepp i olika sammanhang

Lärares vardag fokuseras ofta på handlingar. Det pedagogiska tänkandet har dominerats av hur-frågor kring vilka metoder som är lämpligast för att elever ska lära: Hur ska vi göra, hur ska vi undervisa för att eleverna ska lära och utvecklas väl? Frågan om vad de ska lära och vad de ska utvecklas till har då mer eller mindre tagits för given. Det kan ses som självklart att eleverna exempelvis ska kunna räkna de fyra räknesätten, läsa och skriva, förstå viktiga sammanhang i historien eller förklara hur gynnsamma betingelser ter sig för att en växt ska utvecklas. Det är också ganska uppenbart vad som menas med att eleverna ska utvecklas till goda, harmoniska och kunniga människor. Men det kan ligga en problematik i om lärare tar mål och innehåll i undervisningen för given, alltså som självklara och inte nödvändiga att

Klädda i bland annat sari redovisar ungdomar på Globala gymnasiet sin projektresa till Indien.

diskutera eller reflektera kring. Om en individ ska lära sig något så måste innebörden i det innehåll som är i fokus få en betydelse för individen. Denna innebörd kan uppnås genom att innehållet eller begreppen, får prövas i skilda sammanhang och då känns igen även om situationen varierar. Hur kan innebörder av hållbar utveckling varieras och göras både begripliga och angelägna för elever i alla åldrar och för lärare i alla ämnen? Dessvärre finns inget facit på denna fråga, men den pekar mot en öppenhet inför förändring hos lärare.

Lärarens öppna förhållningssätt

Lärares öppenhet inför utveckling och förändring hjälper dem att göra vardagliga situationer till reflekterade erfarenheter. Detta öppna förhållningssätt kan framför allt bidra till att man som lärare vågar se och ifrågasätta sitt eget tänkande. Öppenheten liknar den pedagogiska insiktsfullhet grundad i tyst och intuitiv kunskap som lärare kan ha förvärvat genom erfarenhet eller studier. Det underförstådda eller intuitiva i våra kunskaper och färdigheter lär vi oss på ett subtilt sätt genom att anpassa oss i olika situationer. Lärare för en ständig dragkamp mellan att verka i ett samhälle som präglas av komplexa frågor om framtiden och samtidigt fungera som en organisation med starka strukturer och få möjligheter till flexibla lösningar (Folkesson, 2004).

Skolans miljöarbete har påverkat familjen där hemma: Vi har skaffat miljöbil och bergvärme, vi handlar ekologiskt och min pappa har börjat åka kollektivt... Vi köper mer ekologiskt, duschar kortare tid, har tagit bort badkaret, morfar åker kollektivt, pappa cyklar...

Elev vid Globala gymnasiet

Att bygga mening utifrån tvivel

Mänskligt meningsskapande tar sin utgångspunkt i tvivel. Det kan röra sig om något vi tidigare tagit för givet eller haft som vana och som plötsligt ifrågasätts. Till exempel har vi sedan en tid sett det som angeläget och rentav nödvändigt att källsortera soporna och buri tidningar till en container och kartong till en annan. Så står det en dag i tidningen att detta är helt onödigt för allt blandas och bränns i alla fall och dessutom kostar transporterna så mycket så eventuella vinster för miljön går förlorade i långtradaravgaser. Det blir en konflikt mellan det jag vill uppnå (bättre miljö genom återvinning) och det som står i tidningen. Situationen ger lätt upphov till frustration – vem kan jag lita på? Vad är sant? Finns det någon sanning? Är det någon mening att sortera tidningar och kartong i skilda containrar egentligen? Hur ska jag göra i fortsättningen? Jag kan välja att ifrågasätta det jag hört tidigare om återvinning och bilda mig en ny uppfattning. Eller väljer jag att inte tro på det jag läser i tidningen och fortsätter sortera mina tidningar. Kanske söker jag mer information eller frågar andra vad de tror är bäst...

Elever upptäcker verkliga problem

När elever diskuterar hållbar utveckling handlar det ofta om att de uppmärksammat problem i omvärlden. De är inte i första hand intresserade av att identifiera eller fördjupa sig i objektiva (naturvetenskapliga) fakta inom problemområdet. Eleverna är mera engagerade i att identifiera autentiska problem som kan värderas på olika sätt. De uppehåller sig vid meningsskiljaktigheter och situationer där människor kan göra val. Ungdomars samtal inom området hållbar utveckling går alltså först och främst ut på att identifiera vilka problem och mellanmänskliga konflikter dessa kretsar kring. När man enats om vilka konflikter och problem som kan vara värda att diskutera vidare, då kanske det kan bli intressant att skaffa mera fakta på området för att befästa eller förkasta de ståndpunkter man har (Lundegård, 2004).

Träna sig att se alternativa framtidsbilder

Elever behöver lära sig att reflektera kritiskt över sin plats i världen och tänka över vad hållbarhet betyder för dem och deras samhälle. Så uttrycks det i Agenda 21 från Utbildningsdepartementet.³ Det står vidare i dokumentet att eleverna behöver träna sig att se alternativa framtidsbilder, diskutera olika val och dess konsekvenser. Detta är färdigheter som är grunden för gott medborgarskap och gör utbildning för hållbarhet till en del av processen att skapa välinformerad, medveten och aktiv befolkning. På detta sätt kan utbildning om hållbarhet bidra till utbildning för demokrati och fred.

3) Agenda 21 för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet – Baltic 21 Education, Utbildningsdepartementet 2002, s.5.

3

Tredje fältet: handlingskompetens

Filosofie doktor Ellen Almers definierar handlingskompetens för hållbar utveckling i sin avhandling från år 2009. Hon utgår från handlingskompetens som ett bildningsideal framskrivet av de danska forskarna Jensen och Schnack (1997). Handling riktas mot ansvar för miljö- och samhällsutveckling. Här beskrivs handlingskompetens som en förmåga att med grund i kritiskt tänkande och med ofullständigt kunskapsunderlag, involvera sig som person, tillsammans med andra, i ansvarsfulla handlingar och mothandlingar, för en mänskligare och barmhärtigare värld (Almers, 2009). Jensen och Schnack menar att vi inte kan räkna med att veta allt, någon fullständig, slutgiltig kunskap kan vi inte förvänta oss. Hållbar utveckling kan inte på förhand definieras på handlingsnivå eftersom målet är föränderligt och osäkerhetsfaktorerna är många. Att agera på ofullständigt kunskapsunderlag och samtidigt ha beredskap att ompröva handlingar och beslut när kunskapsläget förändras, är därför väsentligt.

Almers kommer fram till att handlingskompetens kan ses som:

- vilja, mod och lust att handla för hållbar utveckling
- förmåga att agera på väl övervägt om än ofullständigt kunskapsunderlag
- kunskaper och aktivt kunskapssökande när det gäller problembild – om ohållbara effekter och konsekvenser för människor och ekosystem
- kunskaper om strukturella orsaker till ohållbara förhållanden
- kunskaper om påverkansmöjligheter och förmåga att tillämpa dem
- att söka lösningar och kritiskt förhålla sig till olika förslag till lösningar
- reflekterat ställningstagande till olika handlingsalternativ

(Almers, 2009. s.35)

Detta är aspekter som helt följer det demokratiska bildningsideal som framträder i samtliga styrdokument för svensk grundskola och gymnasieskola.

Skrivandet kan alltså användas diagnostiskt och inte som en form av kunskapstest. När eleverna blir vana vid detta kan de lägga mera kraft på att beskriva hur de tänker och även ta upp sådant de inte vet. Detta ger läraren en god grund för att lägga upp en undervisning som når fram till alla elever.

Spänningar i begreppet handlingskompetens

Det finns dock spänningar i begreppet handlingskompetens som inte kan lösas upp en gång för alla. De finns med i begreppets dynamik och användbarhet, men de kan också leda till blockeringar. En av spänningarna inom begreppet handlingskompetens uppstår mellan kravet på det kritiska och distanserade förhållningssättet å ena sidan, och kravet på det känslomässigt engagerade handlandet å den andra. En annan spänning som Almers berör kan uppstå mellan kraven på det fria individuella ställningstagandet och kravet på att det ansvarsfulla handlandet ska sträcka sig utanför det egna omedelbara intresset.

Sakligt och kritiskt ansvarstagande

Det konkreta innehållet i handlingarna kan alltså inte normativt bestämmas på förhand av någon annan. Det är en utmaning för skolan att tackla detta dilemma. Däremot ska utbildningen leda fram till sakligt och kritiskt ansvarstagande i relation till problem och till handling mot bakgrund av det man kommit fram till. Det är en av utmaningarna för en utbildning som ska bidra till utvecklingen av ett demokratiskt och hållbart samhälle (Almers, 2009).

Att utveckla handlingskompetens

”Skolan skall sträva efter att varje elev utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka

”Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga att vilja ta ett personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet”.
(Lpf. 94 s.4)

medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter. Skolan skall sträva efter att varje elev kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och visar respekt och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare sammanhang”. (Lpf. 94 s.9 ff)

Elevinteraktiv undervisning

En lärare från en modellskola berättar om undervisningen i fysik:

”Vi har arbetat elevinteraktivt under en del av fysiklektionerna. Detta har inneburit att eleverna fått hålla i lektionerna och jag har varit observatör. Tanken med detta är att variera undervisningen, göra eleverna mer delaktiga och för att de kan ställa annorlunda frågor till varandra. Eleverna övar sig i att både finna fokus för vad de behöver lära, de övar sig att framföra ett budskap och de får ta hand om de frågor som uppstår. Resultatet har blivit ökat medbestämmande och en annan förståelse för undervisningssituationen.”

För att elever ska kunna förstå vad handlingskompetens innebär behöver eleverna utveckla

- en positiv självbild
- social förmåga
- insikt om att de lär för livet
- framtidstro.

Genom att formulera denna elevprofil får både elever, lärare, föräldrar och skolledning en vägvisande riktning att följa när terminens arbete ska läggas upp.

Eleverna skall också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att kunna tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna skall träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och inse konsekvenserna av olika alternativ. Skolan ska ge de studerande möjligheter att få överblick och sammanhang (Lpf, 1994).

Litteratur

Agenda 21; Baltic 21 <http://www.baltic21.org/>

Almers, Ellen. (2009) Handlingskompetens för hållbar utveckling. Tre berättelser om vägen dit. Doktorsavhandling i didaktik. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.

Björneloo, Inger. (2008). Hållbar utveckling – att undervisa utifrån helheter och sammanhang. Stockholm:Liber.

Breiting, Sören; Hedegaard, Kristian; Mogensen, Finn; Nielse, Kirsten & Schnack, Karsten. (1999) Handlekompetence, interessekonflikter og miljøundervisning. Odense: Odense Universitetsforlag.

Buckland, Heloise. (2010). Digitala medborgare – aktörer för förändring. Education and Sustainability Sweden. Lärande 2.0. Nr 2/2010.

Edberg, Per. (2009) Tomtebogård/ Sjöfruskolan. Rapport över Tomtebogård/ Sjöfruskolans arbete med Natur- Miljö och Hållbar utveckling.

Folkesson, Lena; Lendahls, Birgit; Längsjö, Eva & Rönnerman, Karin. (2004). Perspektiv på skolutveckling. Lund: Studentlitteratur.

Jensen, Bjarne Bruun & Schnack, Karsten. (1997) The Action Competence Approach in Environmental Education. Environmental Education Research, 3, 163–178.

Johansson, Eva och Pramling Samuelsson,

Ingrid. (2007) "Att lära är nästan som att leka". Lek och lärande i förskola och skola. Stockholm; Liber.

Jörgel Löfström, Carin. (2005). Elevens röst i lärande och fördjupning. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Kent. (1995) Den skrivande människan. Lund; Studentlitteratur.

Lloyd, Margaret. (2010) The world is flat: ICT and education for sustainability in the early years. I Julie M. David Young children and the Environment. Early Education for Sustainability. Cambridge University Press.

Lundegård, Iann. (2007). På väg mot pluralism – elever i situerade samtal kring hållbar utveckling. Studies in Educational Sciences, 101. Stockholm: HLS Förlag.

Mogensen, Finn. (1995) Handlekompetence som didaktisk begrep i miljøundervisningen. København: Danmarks Laerarhøjskole, Forskningscenter for Miljø- og Sundhedsundervisning, 28.

Sandström Madsén, Ingegärd. (1996) Skriva för att lära. Högskolan i Kristianstad.

Sjöberg, Fredrik. (2001) Mångfaldens analfabeter. Sveriges Natur årgång 92, Nr 6. s. 44–49.

Utbildningsdepartementet, 1994. Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf;. Stockholm; Fritzes.

ATT ARBETA MED VISIONER

Att arbeta med visioner är en viktig del av lärande för hållbar utveckling. Hur framtiden kommer att gestalta sig bortom nästa vägkrök är svårt att sia om. Men vi kan drömma och fantisera och ta fram kompassen för att ställa in den mot en så hållbar riktning det bara går. Några viktiga frågor att stoppa ner i ryggsäcken: Vilka förmågor och kunskaper behöver vi utveckla? Hur kan vi förbereda oss för en okänd framtid med dagens kunskap? Hur kan vi som arbetar med barn och ungdomar visualisera hur det kan komma att se ut?

ATT HÅLLA SYDAFRIKA LEVANDE I FALUN

Hosjöskolan i Falun har i 10 år samarbetat med två skolklasser i Sydafrika. De håller kontakten via sms, facebook och ibland brev. I samband med Earth Hour, mars 2010, skickade hosjöklassen brev och teckningar där de beskrev vad man själv kan göra för att inte påverka miljön negativt. Det var spännande för barnen att erfara att länder i olika världsdelar tänker på liknande sätt och känna samhörigheten – tillsammans blir vi starka! En rektor från Sydafrika skrev:

– I love to work with you in Sweden since everything we do with you turns into gold!

En av de afrikanska skolorna har bristande resurser och har därför svårt att svara på brev. Det gör inte så mycket för Hosjöskolans elever utvecklar istället förmågan att "ge". Den andra skolan, som till stor del endast består av vita elever och lärare, är alltid med och sänder sina tankar och arbeten. Det är viktigt för dem att känna att skolan i Sverige finns där och att kontakten består. På bilden ser vi Martin Johansson studera afrikanska bokmärken med miljömål formulerade på baksidan.

PRODUKT OCH PROCESS - PARALLELLA SPÅR FRAMÅT

WWFs arbete med Skola på hållbar väg har gett deltagande skolor, handledare och oss på WWF erfarenheter av skolutveckling och komplexitet då det gäller att få med hela skolan.

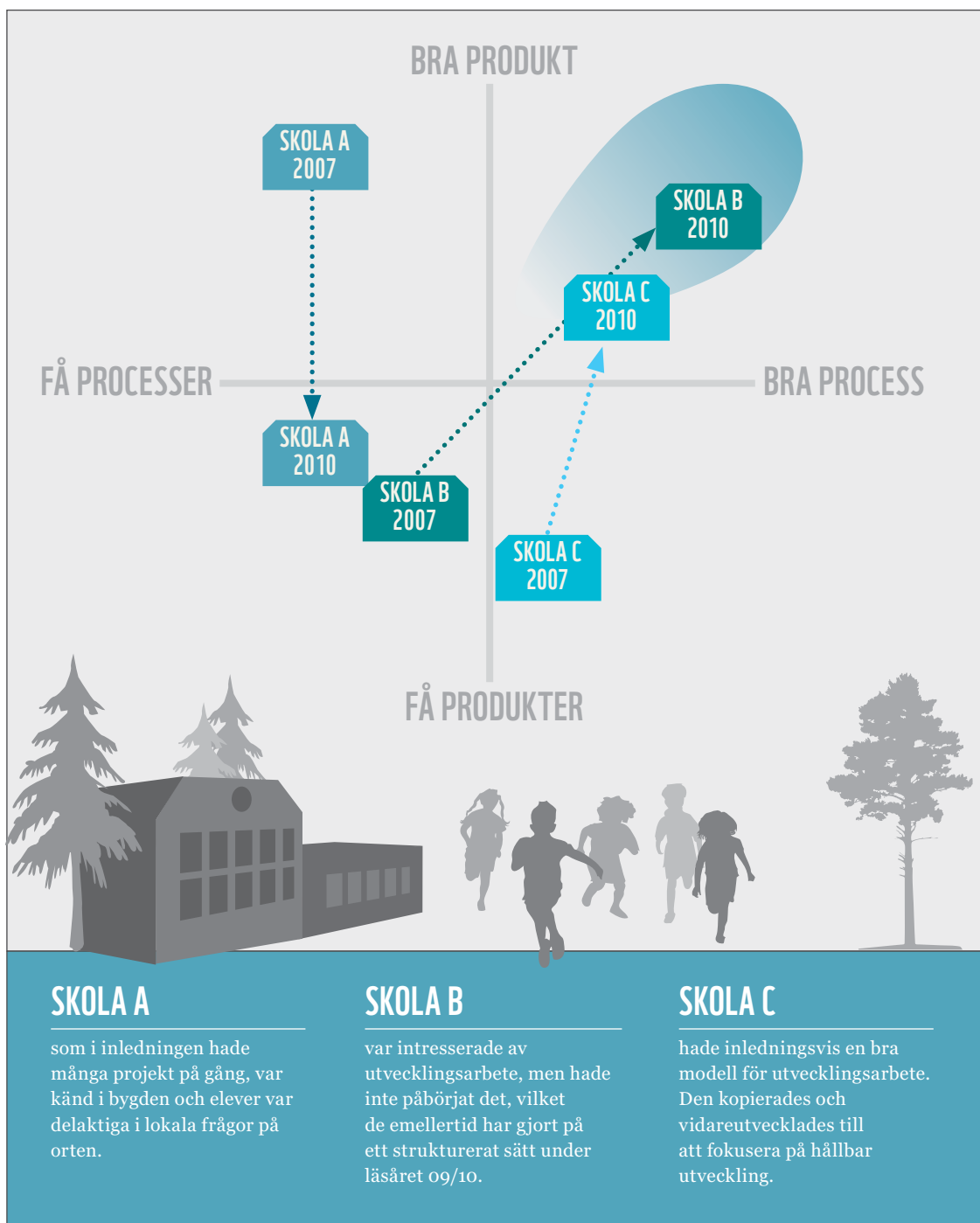
En skola i dag är en byggnad, en administrativ enhet, som är beroende flera andra externa och interna intressenter. Skolrestaurang och städning är ofta utlagda på externa entreprenader eller ligger under en annan förvaltning, likaså fastighet och skolgård. Förutom styrdokument finns en tradition och förväntningar från föräldrar, personal och från eleverna själva. Som elev upplevs allt som "skolan".

Inom projektet har vi identifierat sex utvecklingsområden för hela skolan:

- Värdegrund och delaktighet
- Ledning, struktur och uppföljning
- Undervisning och lärande
- Eleven i centrum
- Samverkan med samhället
- Skolfastigheten och resurshantering

För en lyckosam skolutveckling har vi sett att produkten det vill säga elevernas projektarbeten, en intressant skolgård eller vettig skolmat inte alltid innebär att hela skolan har greppat lärande för hållbar utveckling. För en lyckosam skolutveckling inom lärande för hållbar utveckling har insikten om processens betydelse klarlagts. Vi har sett att delaktighet, samtalen, besluten och uppföljningen är av största värde. En skola som vid första besöket kan verka bra tappar lyskraft när arbetet inte omfattar hela skolan och inte är långsiktigt.

Diagrammet kan inte användas till att i absoluta tal beskriva en skolas förändring, inte heller för att jämföra hur lyckosamma olika skolor har varit, men den ger en bild av att utvecklingsarbetet måste resultera i en produkt, men där processen fått utrymme. Omvänt kan man inte ägna sig åt process och aldrig komma till en färdig produkt. Har ni hittat balansen mellan process och produkt vad det gäller lärande för hållbar utveckling på er skola?

NÅGRA EXEMPEL PÅ DEN HÅLLBARA VÄGEN

Här följer en samling guldkorn som det skimrar lite extra om och som vi gärna sprider till andra. Det är lärande exempel från projektet Skola på hållbar väg.

Vi syns på gymnasieskolan!

Verksamheten på en gymnasieskola fokuserar på elevens kunskapsmässiga utveckling liksom som på elevens fysiska, psykiska och sociala mognad. Detta är ett ansvar för alla som arbetar på skolan. Lärarna arbetar i arbetslag. Det innebär att alla elever på ett program eller inriktning har en grupp lärare kring sig som på olika sätt samarbetar för elevernas bästa och för att målen skall nås.

På skolan är mångfald och människors olikhet en tillgång och man motarbetar aktivt alla former av mobbing, förtal, kränkningar, tillmälen eller annat som förringar någons egenvärde.

Urban atlas

Urban Atlas är ett internationellt projekt där eleverna bidrar med att inventera stadsdelar samt intervjuar folk som rör sig i området. Eleverna ställer frågor om ekosystemtjänster i stadsdelen och använder tre medier till sin hjälp – ljud, bild och text. Två viktiga frågeställningar lyfts fram:

- Hur ser stadsdelen ut i relation till buller, luftföroreningar och grönområden?
- Vilka ekosystemtjänster behövs för att göra staden mer hållbar?

Urban atlas är ett exempel på hur en gymnasieskola kan samverka med samhället utifrån olika perspektiv på ett ämnesövergripande och reflekterande sätt.

Lokal konferens

Hur kan man sprida sina erfarenheter av skolutveckling? Vid en lokal konferens bjuder en modellskola in skolpersonal från andra skolor i kommunen samt politiker och tjänstemän för att presentera skolans erfarenheter kring Lärande för hållbar utveckling.

Organisationens betydelse

När en skola vill satsa på lärande för hållbar utveckling då underlättar en tydlig organisation av skolan vid genomförandet för att det ska leva vidare. Här följer några punkter att ta hänsyn till:

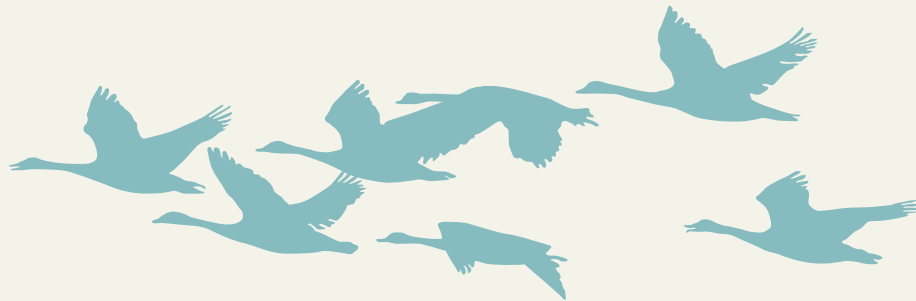
Elever

- Eftersträva elevdelaktighet, handlingskompetens och inflytande i klassrummen och i övriga sammanhang.
- Ta fram en demokratisk elevvision som skall fungera som övergripande i skolans fortsatta arbete.
- Nå eleverna under skalet genom att hela skolan genomsyras av lärande för hållbar utveckling.

Skolpersonal

- Samtliga rektorer är insatta och aktiva i processen.
- Lärarna på skolan är organiserade på ett sätt som underlättar ämnesövergripande arbete.
- Skapa en arbetsgrupp som består av representanter från ledning, lärare, övrig personal och elever, som driver på arbetet med lärande för hållbar utveckling och som träffas regelbundet.
- Utforma en långsiktig dokumentation till exempel en handlingsplan och ett långsiktigt dokument som beskriver situationen just nu, kort historik och förbättringsområden.
- Gör en årlig uppföljning med hjälp av WWFs självvärderingsverktyg.

Konsumtionstema

I årskurs åtta bryter man schemat en dag i veckan för att kunna arbeta med ett terminslångt tema om konsumtion. Som inledning fick eleverna i läxa att inventera skor hemma. Det gav upphov till viktiga samtal både på hemmaplan och i klassen. Därefter arbetar eleverna vidare, ensamma eller i grupp. Först väljer och planerar man det fortsatta arbetet efter en särskild planeringsmall med rubriker som: fundera och planera, sök och bearbeta, redovisa och utvärdera.

Skolkonferensen

Hur kan en gymnasieskola förverkliga demokrati, inflytande och delaktighet? Ett sätt kan vara att låta ungdomarna vara med i beslutsfattandet på riktigt! Vid den så kallade skolkonferensen tar man upp frågor som rör undervisningen, skolans förvaltning och ekonomi. I skolkonferensen sitter 6 valda elevrepresentanter, 6 personalrepresentanter samt rektor. Konferensen är ett forum där man kan diskutera, samarbeta och besluta kring frågor som är viktiga för alla på skolan till exempel frågor om arbetsmiljö. Eleverna kandiderar och driver valkampanjer innan eleverna väljer sina representanter.

Skolbispisningens långsiktiga arbete

Skolbispisningen är hjärtat i skolans hållbarhetsarbete. Några huvudtankar:

- Utforma veckomatsedeln utifrån ett långsiktigt, hållbart tänkande.
- Minska matsvinnet med hjälp av elevinflytande. Ett klotterplank kan synliggöra elevernas tankar. Elevernas projektarbeten kan genomföras i köket med matfrågor i fokus.
- Låt bispisningspersonalen vara delaktig i skolans hållbarhetsarbete.

En ny vision

Värdet av att ha framtidsbilder att inspireras av visar en gymnasieskola som la ner ett stort arbete, präglad av delaktighet, för att ta fram skolans nya vision:

Lärande för livet

Jag utvecklar min vilja och lust att lära genom varierad pedagogik där jag får använda min kreativitet, kommunicera, tänka kritiskt och lösningsinriktat och får utöva inflytande över skolarbetet, både direkt och övergripande.

En positiv självbild

Jag är trygg i mig själv eftersom jag syns, trivs och får utvecklas utifrån mina egna förutsättningar.

Social förmåga

Jag har förståelse och respekt för andra människor, olika kulturer, mänskliga rättigheter, jämställdhet och tolerans.

Framtidstro

Jag är medveten om att jag kan påverka min omgivning och livsstil i en positiv och hållbar riktning.

Skolgårdsutveckling

Barn och pedagoger på en F-6-skola kommer att utveckla skolgården under ett helt läsår. Man startar med en kick off och slutar temat med en invigning. Eleverna är delaktiga genom att man kommer med förslag, beräknar kostnader utifrån budget och funderar över vad man kan göra själv, vad som kan återvinnas och som måste köpas in. Vad är hållbar utveckling i projektet? Jo, det är:

- långsiktigheten och barnens ansvarskänsla och delaktighet
- ekologiska, sociala och ekonomiska dimensioner är naturliga inslag
- närmiljön används som pedagogiskt rum i lärandet.

ÄR VI FRAMME NU?

Tänk dig att du står vid en lång vindlande väg. När du vänder dig om kan du se bakåt i tiden.

Du ser jordens födelse för 4,6 miljarder år sedan, livets utveckling, fiskarna som kom för många miljoner år sedan. Du betraktar mänsklighetens intåg på arenan, jordbrukets förändring från lie till mekanisering och till dagens genmodifierade organismer och satellitnavigering ...

Du ser 1950-talets första TV-apparater och rymdfärder. I radion strömmar Beatles musik och plötsligt befinner du dig i år 2010 med sociala medier och en närhet till ett globalt skeende och enorma klimatförändringar. Det är då ett SMS dimper ner i din mobiltelefon med ett pling: *"Hej! Vill du att dina barn och barnbarn kommer att ha det minst lika bra som du har det? Var med i utmaningen Framtiden 3.0"*.

Hur länge ska de stanna?

Du vänder blicken framåt. Du ser en slingrande väg som passerar ett varmare klimat, fler oväder, smältande glaciärer, klimatflyktingar... men längre bort, bakom kullen, skimtar ny teknik, innovationer, mänskliga möten, bränslesnåla bilar... Funderingar föds.

När vi står längs tidsvägen och reflekterar över tidens gång, är det svårt att förstå att det var 100 år sedan som Sverige var ett u-land, att tillvaron saknade TV och dator, att mobiltelefonen inte ens var uppfunnen. Att titta in i spåkulan och blicka framåt är minst lika svårt som att bläddra bakåt i historieboken. Hur ser bilarna, telefonerna, bostäderna, matproduktionen och så vidare ut om 50 år eller om 500 år?

Alla vill vi leva ett rikt och stimulerande liv, fritt från sjukdomar och ekonomisk oro. Vi vill kort sagt leva ett gott liv, skapa ett samhälle som innebär ett bra liv för alla här och nu och in i framtiden. Hur ser det goda livet egentligen ut? Det är en fråga att bära med sig och diskutera på alla möjliga nivåer i skolan, i hemmen och i samhället.

Undran

*Fiskarna
som varit här i fyrahundratrettio miljoner år
och fåglarna
som varit här i trehundrafemtio miljoner år
suckar till varandra
Dom där som kom
alldeles nyss
tvåbenen
som går omkring och spottar på Jorden
– ska dom stanna?*

Ingrid Sjöstrand ur *Acceptera det inte*,
Pax förlag

Det goda livet

Tomas Tranströmer skriver i en haikudikt följande:

*”De bruna löven
är lika värdefulla
som Dödahavsrollar”*

Tomas Tranströmer ur *Den stora gåtan* 2004, Albert Bonniers förlag

Det är en till synes enkel, rentav naiv dikt, men den säger det mesta om tillvarons innersta. Vad är det som egentligen betyder något? De bruna löven är på väg i en nedbrytningsfas för att i atomer byggas in i ett nytt liv – kretslopp. Dödahavsrollarna, som hittades 1947 av några herdepojkar, anses av många vara en av de mest dyrbara kulturskatter som finns; bibliska handskrifter med rötter i Jesu tid. Poeten lyfter med andra ord fram natur och kultur som likvärdiga. I sökandet efter det goda livet finns många ingångar att finna: allt från naturens oväntade upplevelser såväl som kulturens känslouttryck. Författaren Slas fångar det på sitt speciella sätt när han beskriver dåtid, nutid och framtid i ett enda andetag:

”Den eviga tjälen är vår historia. Varje människa i vårt land borde nån gång få stå i ett torvdike med fötterna på den eviga tjälen och med näsan i en varm blåklocka.”

Stig Claesson: *På palmlad och rosor*, Albert Bonniers förlag

Skolans utmaningar

I vår spaning efter en punkt som vi kan sätta fingret på då vi vill beskriva hur skolan kan utvecklas för att bli en bärare av en hållbar framtid, har vi i denna skrift misslyckats med att finna den. Livet är alltför stort och rikt för att kunna fångas i en bild. Det finns få eviga och enkla sanningar. Tillvaron förändras ständigt som ett vitt sommarmoln på himlen. Däremot har vi i arbetet med modellskolorna funnit resultat, förhållningssätt och riktningar som är intressanta och kan användas av eller ge inspiration till förskolor och skolor.

Visst har vi sökt efter de goda exemplen, men insett under resans gång att även misstagen, tillfällen då saker och ting har gått fel, är lärorika. Det är i sprickorna ljuset kan tränga fram och växande kan ske! Till exempel när det råder brist på delaktighet vilket kanske beror på att skolledningen inte prioriterar och entusiasmerar tillräckligt. Eller när kökspersonalen inte vet något om var råvarorna till skollunchen kommer ifrån och därför inte har möjlighet att berätta för eleverna om maten hon serverar. Eller när vaktmästaren på en skola visar nyfikna gäster från Afrika hur soppsortering fungerar, men viskar: ”Eleverna är bra på att snacka men är dåliga på att sortera soporna”.

Andra sprickor i fasaden är att LHU ibland kan ses som en utsmyckning, något man tar till ibland bara för att man ska. Det är lätt att tappa bort allvaret och det akuta tillståndet för mänskligheten på jorden. Skolans inre arbete lider av en obalans där en alltför stor tyngdpunkt har hamnat på elevvårdskonferenser (elever som inte klarar betyg, har dålig närvaro, missbrukar, mobbar, inte hänger inte med och så vidare). Lärarna har allt mindre ork och tid för att utveckla sin undervisning.

Avslutningsvis kan man fundera över varför man ska lära sig. Det måste gå att kombinera ”lärande för livet” med att få höga betyg och komma in på universitetet. Men hur? Hur får man eleverna motiverade att ”lära för livet” om det i dagsläget i vissa/många (?) fall inte påverkar betygen? Kan man utifrån givna styrdokument och dagens betygsriterier göra mindre ändringar för att få djupinläring att i större utsträckning påverka betyget? Är detta önskvärt?

Handledarnas tankar

På de 10 skolor som WWF har samarbetat med i projektet Skola på hållbar väg, har vi haft handledare anställda för att driva på processen att utveckla skolorna till att bli modeller för Lärande för hållbar utveckling. Här följer några handledarröster:

”Tidigare har jag tyckt att skolans värdegrund och värdegrundsarbete varit ett trögt mantra som hängt löst. I Skola på hållbar väg har jag upplevt betydelsen av delaktighet och medverkan. En skola är som ett litet samhälle. Hela tiden behöver perspektivet hållbar utveckling finnas med, både internt i undervisning och utvecklingsarbetet, men också utåt i kontakter med föräldrar, leverantörer av mat och material, vid nyanställningar med mera. Tidigare har jag saknat ett mål för värdegrundsarbete, nu ser jag ”leva med en planet” och minskning av ekologiska fotavtryck som detta mål.”

”Det är viktigt att lyfta fram modeller, både för den egna skolan men även för utomstående. Personalen och eleverna känner vikten av arbetet och vill stolt visa upp sitt engagemang för andra. Matsvinnet har minskat, bilåkandet och transportererna har minskat, energiförbrukningen har minskat, samverkan med ”övriga samhället” har ökat, medvetenheten kring helhetsperspektivet på hållbar utveckling har ökat, hållbara handlingar har blivit fler...”

”Skolan är inte en del i samhället. Arbetet med elevernas värdegrund tas inte på allvar. Var finns civilkuraget hos allmänheten och lärarna och hur går det då för eleverna som har oss som sina förebilder? Skolan måste bli en del av samhället. Vi kan inte ”bara” ha hållbar utveckling inom skolans fyra väggar.”

”Lärarutbildningen ska omfatta LHU som ett pedagogiskt förhållningssätt. Det vill säga studenterna behöver praktiskt få genomleva LHU för att förstå och kunna tillämpa LHU i den pedagogiska verksamheten.

Det tycker jag!

I en intervju på en modellskola med en sjuårig flicka om skolans miljömål personifieras syftet med Lärande för hållbar utveckling. Hon möter en vuxen, manlig intervjuare som i kraft av sin ålder och erfarenheter har ett stort, mentalt övertag i intervjusituationen. Ändå svarar flickan klart och redigt och med en skinande självklarhet. Trots sin späda ålder besitter hon en handlingskompetens inom hållbar utveckling. Hon vet, hon vill och hon kan. På stadiga ben är hon trygg i sin kunskap och reflekterar självständigt.

- Vilka miljömål ska ni arbeta med i dag på skolan? undrar intervjuaren.
- Vi ska släcka lampor, svarar flickan självklart.
- Varför ska ni släcka lampor? frågar intervjuaren.
- För att spara på energi.
- Är det bra?

Den unga flickan tänker intensivt i flera sekunder. Sen kommer svaret:

- Ja, det tror jag ... Det tycker i alla fall jag!

Glimten i ögat

Som handledare har jag fått vara med i en process när hållbara tankar och handlingar blir något självklart hos lärare och elever. Jag har fått uppleva glimten i ögat hos elever som tror att det dom gör betyder något.

Gittan Matsson, handledare för Hosjöskolan

Alla jublar!

Sidenbandet klipps av rektor Margareta, för dagen iklädd hatt. Eva, administratören, tar fram sin trombon och spelar en tjusig fanfar medan täckelsen faller: en stor isskulptur med en inristad panda. Eleverna visar exempel på hur de vill bidra till en hållbar skola och man sjunger skolans pandasång – en given succé! Alla jublar och arbetet som Skola på hållbar väg startar på allvar.

Erika Åberg, handledare för Tomtebogård/Sjöfruskolan och Hedlundaskolan

“Det går faktiskt att vända även ett stort skepp, det tar bara lite längre tid, men det går!”

Susie Broqvist-Lundegård,
handledare för Björknässkolan

Det där fixar vi!

En lärarträff i november där mycket stora tunga saker har avhandlats och lärarna sitter nedtryckta i konferensrummet. Hållbar utveckling ligger lågt i prioriteringen och försiktigt presenterar jag nya idéer i projektet. Det är tyst som i graven... Alla ser på varandra. Då hörs: ”Äsch, det där fixar vi! Inga problem!”

Gittan Matsson, handledare för Hosjöskolan

I varenda vrå arbetas det

Det är energispardagar i skolan. Här kan man inte påstå att det sparas på den egna energin. I varenda vrå arbetas det med energi i alla former. Barnen springer tills energin tar slut. Några elever besöker kraftvärmeverket. En annan grupp undersöker skolans värmeväxlare medan andra smyckar fönstret med en stor sol efter att ha läst boken ”Cykla, panta och rädda en isbjörn”. Vilken aktivitet!

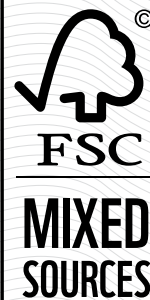
Erika Åberg, handledare för Tomtebogård/Sjöfruskolan och Hedlundaskolan

”Hur kan universitetsstudier bygga mer på ”lärande för livet” än vad det gör i dag, då det i dag är baserat på ytinriktat lärande inom många inriktningar?”

Nina Wolf, handledare för Porthälla gymnasium och Polhemsgymnasiet

Skola på hållbar väg

DELAKTIGHET

En hållbar skola kräver att elever, föräldrar och all personal är med i beslut och verksamhet.

LEDNING

En skolledning som är engagerad och stöttande är a och o.

VISION

En vision som både syns och känns i beslut och planer.

EN PLANET

Prioritera minskningen av de ekologiska fotavtrycken så att vi kan möta framtiden inom ramen för en planet.

TID

LHU är en process som måste få ta tid.

Därför är vi här

För att hejda förstörelsen av jordens naturliga livsmiljöer och bygga en framtid där människor lever i harmoni med naturen.

www.wwf.se